

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINI SANTYKI IR POLITIKOS MOKSL INSTITUTAS

LYGINAMOSIOS POLITIKOS MAGISTRO PROGRAMA

MAR NAS JOKUBAITIS

II kurso studentas

Politinė Vidurio ir Rytų Europos idėjos prasmė

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: doc. dr. Vladas Sirutavičius

2016 m. sausio 11 diena, Vilnius

BIBLIOGRAFINIO APRATIMO LAPAS

Jokubaitis Š. *Politinė Vidurio ir Rytų Europos idėjos prasmė*: Lyginamosios politikos mokslų specialybės magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas V. Sirutavičius, 2016. – 52 p.

Reikšminiai žodžiai: Vidurio ir Rytų Europa, Vidurio Europa, Lietuva, Čekijos Respublika, Milan Kundera, George Konradas, T.G. Masarykas, Slovakija, politinis romantizmas, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, Austrijos-Vengrijos imperija.

Šiame darbe nagrinėjama Vidurio ir Rytų Europos idėjos prasmė. Tuo pat metu, 1940-ųjų karo metais išsivysčiusi diskusija apie regiono tapatumą Čekijos Respublikoje, Milano Kunderos ir George'o Konrado darbuose. Lyginamosios politikos mokslų specialybės magistras nagrinėja šią idėją apie regiono tapatumą.

Daroma išvada, kad autoriui šis darbas galimas prilyginti politinio romantizmo koncepcijai. Grindžiama estetinė emocinė reakcija, kuri autoriui vis tik padarė didelį taką regiono supratimui, ypač Vakarų pasaulyje. Teigiama, jog Čekijos Respublikoje ryškūs LDK politinio mito elementai, atsispindintys ir autoriaus puoselėjtoje Vidurio ir Rytų Europos koncepcijoje. Vengrų intelektualo atveju Austrijos-Vengrijos imperijos praeitis tampa ateities lūkesių horizontu. Milano Kunderos knygoje ryškūs tautų ir valstybių solidarumo idėjos.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO RAŠTO DARBO SVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad teikiamas magistro darbas *Politinė Vidurio ir Rytų Europos idėjos prasmė* yra:

1. Atliktas mano paties ir n ra pateiktas kitam kursui –iame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir ufsienyje;
3. Nenaudoja –altini , kurie n ra nurodyti darbe, ir pateikia vis panaudotos literat ros s ra– .

Mr nas Jokubaitis

Turinys

vadas.....	6
Mitteleuropa id jos virsmas.....	11
Czechoslovakijos ir Lenkijos: politiniai kairiai ir sovietiniai kumai.....	15
Lietuvos Didžioji Kunigaikštystės tradicija kaip Vidurio ir Rytų Europos siekiama.....	17
Vidurio ir Rytų Europa: kultūrinis politikos projektas.....	20
Milanas Kundera: Vidurio Europa kaip maflj tautų regionas.....	24
Atplėtos Vidurio Europos mitas.....	26
Diskusija su Josifu Brodskiu.....	29
György Konrádas: Vidurio Europos kultūriniai vaivai.....	31
Antipolitika kaip Vidurio Europos tapatumo dalis.....	36
Konrádas ir politinis romantizmas.....	40
I-vadas.....	44
Literatūros srautai.....	46
Summary.....	50

Įvadas

1989 metais Prancūzijos nacionalinio geografijos instituto mokslininkai nustatė, kad Europos centras (bent jau vienas iš jų) yra visai –alia istorinis Lietuvos sostinis. Matematiniai mokslininkų skaičiavimai beveik sutapo su II-ojo karo pabaiga: Sovietų Sąjungos subyrėjimas, Nepriklausomybės atkūrimo ir tvirtinimo laikotarpis. Įvertinant tai, kad kone dešimtmetį faktas apie prancūzų mokslininkų atradimą netapo didelio susidomėjimo objektu. Lietuvos vardas grėfavo geografinis ir politinis Senojo žemyno žemėlapyje. Tuo pačiu prasidėjo diskusijos apie –alies vaidmenį ir tapatumą regione.

Lietuvos ir kitos posovietinės valstybės grėfimas Europos politinį gyvenimą privertė prisiminti ir permąstyti ne tik geografines Senojo žemyno ribas, o istorikų ir geopolitikų debatuose netrukta prisiminti senas ir pradėti puoselėti naujas diskusijos formas. Istorikai –iuo atveju siekia iekoti Vidurio Europos regiono identifikacijos: diskutuojama dėl tarpinio Europos regiono tarp Vakarų ir Rytų ribų, sprendžiamas ir regiono pavadinimo klausimas. Bene pagrindiniu mokslininkų objektu tampa regiono ribos. Ties regionas istorikų darbuose vadinamas įvairiai: Vidurio Rytų Europa, Vidurio Europos rytai, Vidurio ir Rytų Europa ir, žinoma, Vidurio Europa. Atsižvelgiant istoriškai kintančias diskusijas apie regiono tapatybę ir tradicijas, ši vairovė tik dar labiau padidėta.¹

Lenkų istorikas Oskaras Haleckis mano, kad Vidurio Europos regionui, apskritai, būdingas dualizmas, o –i priešpriešai puikiai perteikia regiono vakarinės ir rytinės dalies skirtumai. Vakarinė regiono dalis suvokiama kaip vokiečių, o rytinė Haleckis mato kaip neišvengiamai susietą su Vokietija. Darbe „Europos istorijos ribos ir skirstymai“ Haleckis išplėtojo Rytų Europos

¹ Marius Sirutavičius, „Vidurio (Rytų) Europos koncepcija Lenkijos ir Lietuvos nacionaliniuose istoriniuose naratyvuose po 1989 metų“. Kn. Egidijus Aleksandravičius (sud.), *Tautiniai naratyvai ir herojai Vidurio ir Rytų Europoje po 1989 m.*, 2015, 32.

konceptij , suskirstydamas j atskirus regionus.² Autoriaus veikalas reprezentuoja Europos istoriografijoje vyraujanias tendencijas ie-koti regiono rib ir jas tinkamai perteikian i s vok . Nepaisant gausyb s istorini tyrim , ne manoma rasti vieningo Vidurio Europos kaip politin s ir kult rin s s vokos apibr flimo. Istorikai dafnai nesutaria, kokiais kriterijais vadovaujantis reik t br fti regiono ribas. Vidurio Europ apibr fti m gina ir politikai, ta iau j id jas dafnai nulemia politin konjunkt ra. Lieka nei-ku, kur yra ne tik geografin s, bet ir politin s -io regiono ribos. Brit istoriko Timothy G. Asho teigimu, noras surasti regiono apibr flim netur t uflgofiti regiono i-skirtinumo suvokimo.³ Bandytas surasti politin regiono apibr flim sukelia dar didesni sunkum . Vidurio Europos id ja istori-kai paffym ta permair flyme.

Vidurio Europos terminas atsirado vokie i iniciatyva (vok. *Mitteleuropa*). Po Vienos kongreso Pr sijoje ir Austrijos ó Vengrijos imperijoje ilgainiui m plisti pangermani-kos konfederacijos id ja, kuri tur jo virsti voki-kos kult ros sigal jimo ir hegemonijos kulminacija -ioje Europos dalyje. Vykstant Pirmajam pasauliniam karui, kuris, Vokietijos bei Austijos-Vengrijos vadov nuomone, pergals atveju tur jo lemti min to kult rinio dominavimo vizijos i-sipildym , vokie i m stytojas ir Reichstago narys Friedrichas Naumannas 1915 metais i-leido darb pavadinimu šMitteleuropaõ, kuris Vokietijoje tapo bestseleriu ó parduota daugiau nei 10000 t kstan i k rinio kopij . Po Didfliojo karo pasikeitusi j g pusiausvyra Europoje suformavo siek pasiprie-inti voki-kajai Vidurio Europos id jai ó ekoslovakijos prezideto Toma-o Garrigue Masaryko Vidurio Europos koncepcija tapo nauj id j apie regiono tapatum simboliu. Vis d lto li dnai pagars jusi 1938- j Miuncheno konferencija tampa Masaryko puosel tos Vidurio Europos koncepcijos pabaigos pradflia.

Po Antrojo pasaulinio karo pabaigos Vidurio Europa nebegali b ti siejama su vokie i lyderyst s koncepcija. Po -io karo Vidurio Europos id ja nebegal jo nurodyti voki-kos kult ros ir ekonomini interes sklaid . Nacistin s Vokietijos diskredituota id ja ilgainiui

² Oskaras Haleckis, *Europos istorijos ribos ir skirstymai*, Vilnius: Margi ra-tai, 2014, 201-222.

³ Timothy Garton Ash, *The Uses of Adversity: Essays on the Fate of Central Europe*, New York: Random house, 1989, 182.

patyrė fundamentalius pokyčius. Kaip jau buvo minėta, *Mitteleuropa* idėja atsirado kaip vokiečių politinis kultūros produktas. Tūtojo karo pradžioje, ypač iki 1956-ųjų ir 1968-ųjų metų vyki, rytinėje šgelefinės ufdangos pusėje atsivė rusios teritorijos sulaukė menko dė mesio i–Vakarė valstybiė .

Noras sulaukti Vakarė dė mesio, skatino Vidurio ir Rytė Europos intelektualus kurti idealizuotas koncepcijas ó Tūtojo karo metais šmadasė diktavo *Vakary–Ryty* skirtis. Tūuo atveju norisi atsigrėfti kitokio tipo diskusijė apie Vidurio Europos regionė . Tūtajame de–imtmetyje Miloszas ir kiti regiono intelektualai prabilo apie Vakarė špamir–tė ir *Rytams* neteisingai priskirti Vidurio Europos regionė . Ilgainiui devintajame de–imtmetyje tarp Vidurio Europos intelektualė i–siplėtoja intensyvė svarstymai apie tai, kas yra Vidurio Europa ó kuo gi i–skirtinė i Senojo fėmyno centre i–sidriekusios teritorijos kultūra, menas, istorija ir politika? Daugiausiaiė ekoslovakijos, Vengrijos, Lenkijos ir santykinai Jugoslavijos bei Rumunijos disidentė dka diskusija apie Rytinėje šgelefinės ufdangosė dalyje atsivė rusi teritorijė tapatumė gavo naujė pagrindė . Reikia pripaffinti, jog intelektualė plėtotos koncepcijos buvo paffymtos tam tikro idealizmo flyme.

Kita vertus, net ir pripaffstant, kad intelektualė puosėltas vizijas daffnai linkstama prilyginti politi–kai maflai reikėmingai fikcijai, bėtina konstatuoti, jog susidomėjimė Vidurio Europos idėja puoseljusi autoriė, tokiė kaip Milanė Kundera ir Česėwas Miėszas, darbai susilaukė didesnio dė mesio nei istoriografiniai debatai, susijė su regiono ribė ir tapatumo identifikacija. Net jeigu ir Vidurio Europos intelektualė puoseltė regiono idėjė laikytume veikiau literatūros kėriniu, reikia pripaffinti, kad iėkėriniai turi svarė pagrindėtikrovėje. Garsi intelektualė idėjos dar esminėtak Vakarė intelektualė ir visuomeni supratimui apie primir–tė Senojo fėmyno dalė . Galima teigti, kad daugeliui Vakarė bei Vidurio ir Rytė Europos skaitytojė regionas tapo paffstamas bėtent idealizuotė regiono vizijėk rusi autoriė dka. Tai ypač bėdinga Milano Kunderos kėrybai. Paryffiuje gyvenantisėk autorius padar ypač didelėtak apie Vidurio Europos regionė iki tol itin nedaug fėinojusiems Vakarė skaitytojams. Jo darbai tapo atspirties ta–ku tolimesniems tarptautiniams svarstymams apie

Vidurio Europ .⁴ Noras rodyti Vakar skaitytojui, kad siekis šugr sti visus šRytusõ vien maiõ taip ignoruojant Vidurio Europos tapatum yra klaidingas, l m Vidurio Europos intelektual puosel tos id jos pob d . Vidurio Europos id ja tapo kult rini ir politini regiono pretenzij i-skirtinum rei-kimo priemone.

Nor dami suprasti, kas slypi ufl Vidurio Europos id jos, turime flvelgti takingiausi io regiono intelektual apm stymus ia tema. B tent j paffi ros vis dar formuoja Vidurio Europos supratim tiek iame regione, tiek ir visame pasaulyje. Vidurio Europos id ja n ra vien tik TAltojo karo, Vakar -Ryt , demokratijos ir socializmo prie-prie-os i-dava. Regione neabejotinai vis dar aptinkame intelektual puosel tos id jos tak . Prahos Karolio ir Krokuvos Jogailai i universitete dar ir iandien si lomi humanitarini ir socialini moksl kursai, skirti Vidurio Europos istorijos ir identiteto tyrimams, susilaukia student i- viso pasaulio d mesio. Czeswo MiEszo minties tradicija puosel jama Krokuvos Jogailai i universitete. Vidurio Europos id ja tapo akademiniai diskusij objektu. Kaip i-skirtinis tyrin tojas pamin tinas lenk literat ros kritikas, MiEszo bi iulis Aleksandras Fiutas. Tys autorius pasirenka Vidurio Europos apib dinim , pabr fldamas etnin ir religin regiono vairov . Fiutas i-skiria tris aspektus, susijusius su Vidurio Europos tapatumu: 1) periferijos kompleksas ó priklausymas nuo didffi j gali (Rusijos, Pr sijos ir Austro-Vengrijos) ilgainiui l m tai, kad kult rinis elitas link s kopijuoti Vakaruose vyraujan ias tendencijas, 2) nuolatin sien ir teritorij kaita, 3) pirm j dviej veiksnii lydinys lemia tre i j problem ó nuolat kintant ir performuluojam Vidurio europie io identitet .⁵

Magistriniame darbe nesiekama atsakyti klausim škas yra Vidurio Europa?õ. Siekiama i-siai-kinti garsi ir vis dar taking ia tema ra-iusi regiono m stytoj ó Czeswo MiEszo, György (George) Konrádo ir Milano Kunderos Vidurio Europos id jos politin prasm bei j koncepcij skirtumus. Pagrindinis darbo tyrimo objektas i trij autori eseistikoje besiskleidffianti Vidurio Europos vizija. Kod l prasminga tirti b tent i intelektual mint , bandant ufl iuohti politin VE id jos prasm ? Pirma, ie autoriai apr pia trij skirting ali ó

⁴ Tony Judt, šThe Rediscovery of Central Europe.õ *Daedalus*, 119 (1), 1990, 23-54.

⁵ Aleksandr Fiut, kursas pavadinimu šTo Be (or Not To Be) Central European: 20th century Eastern and Central European Literature, 2015 met pavasario semestras.

ekijos (ekoslovakijos), Vengrijos ir Lenkijos (Mięszo atveju tai ir Lietuva) spektr . Kultūrinės ir politinės –i –ali tradicijos lemia skirtingą požiūrį Vidurio Europai . Siekiant tiksliau suprasti trijų Vidurio Europos idėjy puoselėjusių autorių kūrybą, būtina atsisivelti samprotavimams apie – regiono tradicijas iki Antrojo pasaulinio karo. Darbe siekiama suprasti trijų Vidurio Europos intelektualias diskusijas istoriniame svarstymams apie –io regiono tapatybę kontekste. Antra, tai bene didžiausi šiek tiek Vakarų skaitytojams dar autoriai, kurių idėjos tebedaro taką ir mės dienų politiniams mstymams.

Nors Vidurio bei Vidurio ir Rytų Europos sąvokos daugeliu atvejų vartojamos kaip sinonimai. Lenkų autoriai linkę vartoti Vidurio ir Rytų Europos sąvoką, mat tokiu būdu siekiama perteikti istorinį Abiejų Tautų Respublikos patirtį. Vengrų autoriai veikiausiai pasitelkia Vidurio Europos apibūdinimą, darydami nuorodą Habsburgų imperijai. Mięszas devintajame šPavergto proto skyriuje kalba apie Baltijos –ali likimą. Autorius dažniau linkęs vartoti Vidurio ir Rytų Europos terminą, o tokiu būdu tarsi apripdamas ir Baltijos regiono –alis. Tiksliau, Lietuva, kuriai iš –tėnų kilęs autorius savo kūryboje skyrė išskirtiną dėmesį.

Mitteleuropa idėjos virsmas

Kas gi turima omenyje, vartojant Vidurio Europos terminą? Pirma, –is voka, kaip jau buvo sakyta, politiniame diskurse signalo vokiečių iniciatyva. Dėl –ios prielasties, nusakant pirminį vokiečių Vidurio Europos prasmę, darbe vartojama vokiečių regiono apibrėžtis *Mitteleuropa*. Oskaras Haleckis nelinkęs sutikti su tokia Felixo Gilberto pasiūlyta perskyra.⁶ Visgi darbe pasitelkiama –is perskyra, idant pabrėžti dualizmą tarp vokiečių ir vadinamųjų maflų valstybių regiono koncepcijų, kuri išryškėjo po Didžiojo karo. Vokiečių *Mitteleuropa* idėjos simboliu tapo vokiečių politiko ir intelektualo darbas. Pats Naumannas regiono ateitį grindė konfederacijos pavidalu. Intelektualas pabrėžia išskirtiną Vokietijos ir Austrijos ryšį, kuris ateityje turėtų tik stiprėti.⁷ Friedricho Naumanno koncepcija, grindžiama dominavimu paremta Vokietijos imperijos politika, deramai reprezentuoja pirminę idėjos prasmę. Remiantis –io autoriaus pasiūlymu, organizaciniai –alies gebėjimai ir išskirtiną darbo etiką ilgainiui turėtų lemti regiono ekonominį klestėjimą. Neumanno *Mitteleuropa* vizija grindžiama konfederacija, kurioje Vokietija, uždėdama dominuojantį vaidmenį, uftikrintų ekonominį ir kultūrinį regiono klestėjimą. Nors iki tolei būtų ir daugiau svarstymų apie Vidurio Europos svarbą Vokietijai, Naumanno koncepcija tapo pagrindiniu *Mitteleuropa* idėjos simboliu.

Mitteleuropa atsirado veikiausiai kaip geografinis voka, o ilgainiui netruko gauti politinę formą. *Mitteleuropa*, *Zentral-Europa* ar *Central-Europa*: visos –ios vokiečių švokos apibūdino Senojo žemyno viduryje išsidriekusi teritoriją, kitais žodžiais tariant – Vidurio Europą, kuri buvo suvokiama kaip vokiečių interesų erdvė. Tiesa, iki pat Didžiojo karo pradžios, daugelis geografinėms prielastims ieškoti objektyvių regiono apibrėžčių, mat buvo kvėpi romantiškosios dvasios.⁸ Johanno Gottfriedo Herderio idėjos dar didelį taką Vokietijos

⁶ Haleckis, 203.

⁷ Friedrich Naumann, *Mitteleuropa*, Berlin: Reimer, 1917, 261.

⁸ Henry Cord Meyer, „Mittleuropa in German Political Geography“, *Annals of the Association of American Geographers*, 36 (3), 1946, 178-194.

politinei miniai. Romantinis poflis netruko padaryti tak ir *Mitteleuropa* koncepcijai, kuri daflniausiai buvo identifikuojama su istorine Vokietijos teritorija. Taur s ir Baltijos j ros, Karpatai ir Alpi –laitai ó b tent su –ia milflini-ka teritorija buvo identifikuojama Mitteleuropa.⁹ Atsiradusi kaip geografin s voka, *Mitteleuropa* netruko gauti politin pavidal . B tent Naumanno *Mitteleuropa* id j galima laikyti jau nebe kult rin s sklaidos, o politin s galios simboliu. Vienas i– esmini klausim Naumannui ó valstybinis procesas, grindffiamas Vokietijos ekonominiu dominavimu.¹⁰ Naumanno koncepcija ypatinga ne tik tuo, kad neabejojama Vokietijos misija Vidurio ir Ryt Europoje. *Mitteleuropa* id j galima traktuoti kaip autoriaus post m atsiskirti nuo anglosaksi–kosios kult ros. TŲ koncepcij suflflugd Vokietijos pralaim jimas 1918 metais.¹¹

Vokietijos pralaim jimas Didfliajame kare ilgainiui l m id jos kait . Vidurio Europos politin s realijos keit paties regiono supratim . Politin s pusiausvyros kaita l m permainas politiniame ir kult riniame m styme. I–tikt j verta kalb ti apie *Mitteleuropa* id jos virsm : sigal jo siekis sukurti voki–kajai koncepcijai prie–ing regiono samprat . Po Pirmojo pasaulinio karo Vidurio ir Ryt Europoje, susiformavus daugybei nauj politini darini , intelektual svarstymuose apie regiono tapatum sivyrafo siekis pasiprie–inti voki–kajai Vidurio Europos koncepcijai. Vidurio Europoje sigal jo m stymo tautomis naratyvas, kurio esm ó atsispirti Vokietijos interes sklaidai, taip pat atremti gr sm i– Ryt ó Soviet S jungos.

Svarstymai apie Vidurio Europ po Pirmojo pasaulinio karo gavo nauj impuls – ekoslovakijos prezidentas Tomas Garrigue Masarykas tapo vienu i– svarbiausi pirmin s *Mitteleuropa* id jos prie–inink ir naujos Vidurio Europos koncepcijos k r j . Garsus ek politikas ir m stytojas savo id jas formavo veikiamas ne tik grynai intelektualini paskat . Jaunyst je b simasis ilgalaikis ekoslovakijos vadovas buvo nusiteik s prie– voki–k filosofin tradicij .¹² Pastar j Masarykas buvo link s tapatinti su romantizmo id jomis. Jis kritikavo romantin poflir politik , kuris dominavo voki–koje *Mitteleuropa* koncepcijoje,

⁹ Ibid, 180.

¹⁰ Carl Schmitt, *Writings on War*, Polity Press, 8.

¹¹ Norman Davies, *Europa. Istorija*, Vilnius: Vaga, 2002, 43.

¹² René Wellek, šThe Philosophical Basis of Masaryk’s Political Ideals.ō *Ethics*, 55 (4), 1945, 298-304.

tapusioje vokiečių ekspansionizmo rankiu. Masaryko federalistiniais principais grindžiama Vidurio Europos idėja buvo nukreipta prieš Naumanno *Mitteleuropa* koncepciją. Čekoslovakijos prezidentas polemizavo su Naumannu.¹³ Austrijos-Vengrijos imperijos iširimas tapo vienu iš esminių 1911 m. diskusijose apie Vidurio Europos idėjų: dualistinę monarchiją iki Didžiojo karo baigties *par excellence* buvo laikoma pagrindiniu Vidurio Europos atitikmeniu. Pats Masarykas iki Didžiojo karo pradėjęs tik jo galimybe reformuoti Austrijos-Vengrijos imperiją, tačiau po Pirmojo pasaulinio karo pabaigos šis scenarijus tapo nebeaktualus, o Austrijos-Vengrijos dualistinė monarchija tapo viena iš keturių po karo flugusių imperijų. Iki tol nacionalizmas imperijoje buvo suvokiamas kaip pagrindinis grėsmė Austrijos-Vengrijos klestėjimui. Vidurio Europa iki Pirmojo pasaulinio karo buvo tapatinama su Austrijos-Vengrijos imperija, kuri suvokta kaip supranacionalinis politinis vienetas.¹⁴

Po Didžiojo karo Europoje pasikeitusį generacijų pusiausvyrai, Vidurio Europos tautos pradėjo save suvokti ne kaip istorijos objektą, bet veikiau kaip subjektą kaip aktyvius veikėjus, o ne pasyvius politinį procesą stebėtojus. Norima ne tik atsispirti vokiečių kultūriniam kolonializmui. Grėsmė iš Rytų taip pat vertė iš naujo vertinti politinę situaciją ir todėl buvo pabrėžiama, kad kad naujieji Vidurio Europos politiniai dariniai yra savarankiški ir nepriklausomi nuo didžiųjų Europos galių. Masaryko puoselėta Vidurio Europos idėja grindžiama demokratijos sklaida. Prezidentu Masarykas tapo baltas Austrijos-Vengrijos flugimo laikotarpiu. Slavai ir kitos regiono tautos pradėjo kurti savarankiškus politinius darinius, kurie tapo tampa pagrindiniais Vidurio Europos politiniais veikėjais. JAV prezidento Woodrow Wilsono propaguoti demokratizacijos ir tautų apsisprendimo principai tapo kertiniais Masaryko Vidurio Europos politinės vizijos akmenimis.¹⁵ Masaryko Vidurio Europa štai priešprieša Vokietijos hegemoninėms ambicijoms. Vidurio Europos idėja tapo ideologiniu principu turinčiu apsaugoti Naująją Europą nuo grėsmės ne tik iš Vakarų, bet ir Rytų.¹⁶

¹³ Ahmet Ersoy, *Modernism: The Creation of Nation States*, Central European University Press, 2010, 346.

¹⁴ Jacques Rupnik, „Central Europe or Mitteleuropa?“ *Daedalus*, 119 (1), 1990, 249-278.

¹⁵ Josette Baer, *Imagining Membership: The conception of Europe in the Political Thought of T.G. Masaryk and Vaclav Havel*, *Studies in Eastern European Thought*, Vol. 52 (3), 2000, 209

¹⁶ *Ibid*, 209.

Tačiau ekoslovakijos prezidento viltims nebuvo lemta išsipildyti. Veimaro respublikos flugimas tapo Vidurio Europos katastrof laikotarpio pradžia. Ilgainiui nacistinė Vokietija pasitelkė svarstymus apie Vidurio Europos savo politiniams kėslams. Veimaro respublikos flugimas ir naci šitvirtinimas tvirtino skirtumą tarp *Mitteleuropa* ir *Südosteuropa* (liet. Pietryčių Europa).¹⁷ Miuncheno konferencija tapo Naumanno išgarsintos vokiškosios *Mitteleuropa* koncepcijos diskreditavimo pradžia. Sudet kraštas, o po to ir likusi ekoslovakijos dalis tampa lengvu Hitlerio grobiu. Pralaimėjimas Pirmajame pasauliniame kare neleido gyvendinti Naumanno vizijos: nacionalsocialistai ekonominės ekspansijos siekių pakeitė brutalią jėgų ir dominavimo siekiamybę. Miuncheno suokaltis tapo simboline Masaryko puoselėtos Vidurio Europos idėjos pabaiga. Ekoslovakijos prezidento puoselėta Vidurio Europos regiono koncepcija neatlaikė naci agresijos. Viena iš kertinių Hitlerio užsienio politikos ašies – Lebensraum koncepcija, grindžiama baltų tautybių nacistinei Vokietijai perimti Vidurio ir Rytų Europos teritorijas, tampa politinės *Mitteleuropa* idėjos diskreditavimo rankiu.

Po Antrojo pasaulinio karo kalbėjimas apie vokiškąją Mitteleuropa prarado savo pagrindą – Vokietijos hegemoniniai siekių diskreditavo vokiškąją regiono koncepciją. Padalinta Vokietija ir prasidėjęs denacifikacijos procesas lėmė vokiškosios *Mitteleuropa* idėjos politinį nuvertėjimą. *Mitteleuropa* idėja, grindžiama Vokietijos interesų sklaida, po Antrojo pasaulinio karo nebėgali būti suvokiama kaip regiono tapatumo pagrindas. Vidurio Europos intelektualai nebėgali praktiniame politikos lygmenyje pretenduoti ir Masaryko puoselėtą Vidurio Europos tapatumą, grindžiamą demokratijos ir tautų apsisprendimo teisių idealais. Nuo 1945-ųjų Vidurio Europos tema praktiškai pasitraukia iš intelektualinių diskusijų ratų. Susidomėjimas regiono idėjomis praktiškai išnyksta iš intelektualinio diskursio. Būtent Vidurio ir Rytų Europos intelektualai po Antrojo pasaulinio karo mėginę prabilti apie primirštą regioną išskirtinai dmes skirdami Vakarų auditorijai.¹⁸ Autoriai po 1945-ųjų susiduria su tam tikru šidėjiniu vakuumu. Vidurio Europos idėja po Antrojo pasaulinio karo nebėgali pretenduoti vokiškąją regiono apibrėžtį. Pagrindiniu Vidurio ir Rytų Europos kritikos rankiu tampa antisovietiškas. Vidurio Europos idėjos gyvybę palaiko Sovietų Sąjungos politikos kritika. Taip pat Vidurio ir Rytų Europos idėja intelektualų kryboje tampa prieštata nacionalizmui.

¹⁷ Ibid, 190.

¹⁸ Judt, 26-27.

ji nukreipta prieš etninį nacionalizmą. Tuo pačiu daugelis Vidurio Europos idėjy puoselįjusi intelektualie kritikuoja Vakarų ó Jaltos konferencija buvo bene visų regiono idėjy puoselįjusi autorių kritikos objektas. Taigi Vidurio Europos idėjy puoselįjusių autoriai dargi santykinai antivakarietieki. Iškyla klausimas ó kuo grindžiama Vidurio Europos idėja Miószo, Kundros ir Konrado knyboje?

Czesławas Miószas: politinė kairė ir sovietiškumas

Czesławas Miószas ó didelio populiarumo susilaukiantis autorius, kurio daugelis darbų yra išversti lietuvių kalba. Tiesa, Lenkijoje Nobelio premijos laureato figūra itin nevienareikšmė. Kaip ir daugeliu klausimų, *Lewica-Prawica* – skirtis tarp kairės ir dešinės – Lenkijoje ryškėnė, pavyzdžiui, kaimyninėje Lietuvoje.¹⁹ Ne išimtis ir Miószo figūra. Tiesą sakant, autoriaus santykis su politine kaire tampa vienu iš pagrindinių kritikos objektų. Ne tik Miószas, bet ir daugelis kitų Vidurio Europos idėjy puoselįjusių autorių jaunystėje priklausė politinei kairei. Glaudus Miószo gyvenimo periodo santykis su sovietiniu režimu verčia kiek džiaugiamiau pažvelgti Miószo jaunystės, studijų laikotarpį, kurį baigėsimasis rašytojas praleido tarpukario Vilniuje. Paties autoriaus teigimu, būtent tarpukario Vilniuje praleistas dvidešimtmetis suformavo autoriaus asmenybę.²⁰

Jaunystėje dėl kairuolių kėpfių palaikymą iš Vilniaus radijo²¹, būsimasis Nobelio premijos laureatas flavįjusi politinę kairę idėjomis. Miószo flodfiiais, šradikalizacija vyko ketvirtuo dešimtmėio pradfiioje [...] Jeigu pažvelgsite tuometinė Niujork, tai literatas ne marksistas būdavo lyg atstumasis. Išmetinė kilsimas rašytojas pabrėžia, jog priešai umas politinei kairei ketvirtajame praėjusio amfiiaus dešimtmetyje dominavo ne tik JAV, bet ir tuometinė Lenkijos miestuose ó Varšuvoje ar Vilniuje. Visgi 4-ajame dešimtmetyje Vilniuje augo radikali grupuo ištaka ó vis garsiau skambėjo ne tik komunistų, bet ir ultradešinių veikėj balsai.²²

¹⁹ Rimvydas Valatka, *Jogailos akmuo: Lenkija*, Vilnius: Versus Aureus, 2015, 194.

²⁰ Viktorija Daujotytė ir Mindaugas Kvietauskas, *Lietuviškieji Česlovo Milošo kontekstai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, 55.

²¹ Andrzej Franaszek, *Miósas*. Biografija, Vilnius: Apostrofa, 2015, 253.

²² Franaszek, 123.

Vilniuje baigė teisės mokslus, Mišzas vėliau pabrėžė, jog tarpukario Vilniuje signalusios politinės kairės negalima vienareikšmiškai tapatinti su palankumu Sovietų Sąjungai. Tarpukario Vilniuje didžioji Rytų kaimyns buvimas buvo menkai jaučiamas, o siena buvo beveik uždaryta, o Sovietų Sąjungoje vykčiusius procesus išmanė veikiau tik išios srities specialistai.²³ Mišzo tvirtinimu, lenkėkame Vilniuje daugiau buvo juntama carinės Rusijos, o ne tuometinės Sovietų Sąjungos taktė.²⁴ Autoriui bdingas siekis akcentuoti politinės kairės ir Sovietų Sąjungos skirtumus. Tiesa, vėliau jis piktinosi prancėz intelektual prieraišumu ir netgi atviru Sovietų Sąjungos garbinimu bei šlovinimu.

Mišzo, kaip ir daugelio kitų Vidurio Europos idėjų puoselėjų intelektualėkryba, primena vien dafnai minimą politinio mstyimo tendenciją š marksizmas jaunosios kartos žmonėms buvo patrauklus, o šitraukusi jėjų nederėtė teisti pagal n dienos mstyimo tendencijas. Tėš mstyimo naratyvas bdingas tiek Mišzui, tiek Kunderai. Prancėz mstytojas Raymondas Aronas intelektual prieraišum marksizmui vardija šintelektual opiumoš metafora š susiflav jimas ideologija ir siekis interpretuoti ir keisti pasaul vadovaujantis marksizmo ideologija.²⁵ Gamtos mokslais jaunystėje flav jėsis Mišzas marksizm prilygina osmoso bdui š daugeliui Mišzo epochos jaunė žmonė marksizmas pasirodė itin patrauklus. Mišzo flodfliais, šmarksizmo traukos magnetinė jėga turbėt paaiškinama tuo, kad jis atsirado tada, kai pasaulis, suprantamas dvejopai, mokslo ir humanizmo kategorijomis, dar šis sunkiau paaiškinamas, ir juo primityvesnis protas, tuo didesni malonumė jam teikė bendro vardiklio grėflinimas yranėiai visumai.š²⁶

Mišzo mstyme ryškus ir dafnai sutinkamas Geguflėš pirmosios šventėš vaizdinys, kuri Vilniuje buvo vadinama šflydėšventeš. Geguflėš pirmoji šiam autoriui yra nacionalini lozungė atsisakymo išraiška.²⁷ Kaip vėliau prisimena pats Mišzas, mstytojo kairuoliškumas veikiau buvo paflymtas antipatija tautinei Lenkijos valstybei š nepasitikė jimas štikraisš

²³ Aleksandras Fiutas, *Maištingas Czesławo Mišzo autoportretas*. Pokalbiai su Aleksandru Fiutu. Vilnius: Alma Littera, 1997, 245.

²⁴ Ibid.

²⁵ Leonidas Donskis (sud.) *Yet Another Europe After 1984, Rethinking Milan Kundera and the Idea of Central Europe*, Rodopi, 2012, 124.

²⁶ eslavas Milošas, *Gimtoji Europa*, Vilnius: Apostrofa, 2011, 132-133.

²⁷ Franaszek, 193.

lenkais tampa viena iš jaunojo poeto politinio ir literatrinio maišto dingsis. Atmetamas tradicinis lenkizmas, veikia linkstama susisaistyti su literatūra ir poezija. Modernioji lenkų tautinė valstybė tampa vienu iš Miłoszo nepasitenkinimo objektu. Kartu rašytojo mąstymui būdingas modernioji politinė idėja atmetimas. Paradoksalu, bet Vidurio ir Rytų Europos idėja puoselėjus autorius nelinkęs tapatintis su politinėmis ideologijomis. Ryškiausia Miłoszo politinio mąstymo linija yra susieta su LDK idėja, siėknijusia jaunojo poeto gimtinės istorijoje ir siekianti XVI amfi. Nuo jaunystės dienų LDK yra esminio politinio mąstymo linija. LDK mitas yra kertinis Miłoszo mąstymo gija, be kurios sunkiai sivaizduojama autoriaus puoselėta Vidurio ir Rytų Europos idėja.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tradicija kaip Vidurio ir Rytų Europos siekiamybė

Miłoszui būdinga tai, kad galima vadinti Didžiosios kunigaikštystės patriotizmu. Autoriaus iš Gimtoji Europa o tai pasakojimas apie Vidurio ir Rytų europietį, kurio ne manoma apibrėžti stereotipinėmis vokiečiosios tvarkos ir rusiėkosios slavėdvasios sėvokomis.²⁸ Kitaip tariant, Vidurio ir Rytų Europa nėra Naumanno *Mitteleuropa*, grindfiama agresorės iš Vakarų interesų ir galios sklaida, kaip ir nėra ji Rusijos galios rankis. Vokieėkji *Mitteleuropa* Miłoszo kūryboje tampa fiuto nusakyta didfi jė galių interesų sklaidos išraiėka regione. Naumanno išplėta *Mitteleuropa* koncepcija kūnija pirmą Vidurio europieio identitetą nusakant bruofli, pabrėfiant didfi jė politinį gali dominavimą regione.

Miłoszo Didžiosios kunigaikštystės patriotizmas neleidfiia susidaryti spėdfio, kad vienas iš Vidurio ir Rytų Europos apibrėfiiančių aspektų yra provincialumas, nepilnavertėkumo kompleksas Vakarų atfiilviu. Prieėngai o Miłoszas tapatinasi su LDK teritorija, jė netgi perteikdamas kaip mitologizuotą erdvę. LDK nuo pat autoriaus jaunystės suvokiama kaip tolerancijos ir archajinių dorybių kraėtas. Iš Lietuvos kilusio lenkų poeto tapatinimasis su LDK teritorija būtinė tiksliau sieti su erdve. Kalbėjimas apie teritoriją dafniausiai sietinas su konkrečiomis ribomis ir sienomis o kafioku apiuopiamu ir materialiu. Teritorijė fiymi

²⁸ Miloėas, *Gimtoji Europa*, 27.

objektyvūs ir (arba) subjektyvūs ribofėnkliai. Taigi erdvė dafniausiai yra suvokiama metaforiškai – o teritorija veikia yra daugiau ar mafliau apibrėfto turinio ir ribojama konkre i rib .²⁹ Miėszo atveju, LDK tampa siekiamybe, grindfiama autoriaus k rybai bdinga erdvės k rimo koncepcija. Autoriaus estetiškas pasakojimas paremtas geru istorijos paflinimu – o autoriaus darbai tampa literat riniu-istoriniu pasakojimu apie istorin s Lietuvos praeit .³⁰ Autoriaus k ryboje aptinkamas ry–kus tapatinimosi su LDK erdve naratyvas.³¹

Taigi Miėszo atveju veriau kalbėti apie tapatinim s su erdve. Kita vertus, –is autorius nuolat jau ia prierai–um konkre iai teritorijai – jaunystės miestui Vilniui ir, flinoma, gimtiesiems Tėteniams. Jo kaip špaskutinio LDK pilieio – atveju galima teigti, jog pasirei–kia prierai–umas erdvei, grindfiamas tiek asmenine patirtimi, tiek giminės istorija.³² LDK tampa savoti–ku sipareigojimu t stis pasakojim apie Lietuv . Tės prierai–umas LDK, pasitelkiant Tomo Venclovos mint , gauna mitologizuot form : b tent d l –ios prieflasties galima kalbėti apie erdvės k rimo koncepcij , nes LDK yra jau seniai nebeegzistuojantis politinis darinys. Miėszo flodfiiais, šnors Didfiioji Kunigaik–tystė negrėftamai priklauso praei iai, jos dvasia sklando universiteto kiemeli arkose.³³ LDK tradicija tampa m stymo apie politik ir Vidurio ir Ryt Europ pagrindu, o teritoriniu ry–iu grindfiamas tapatumas autoriaus k ryboje neatsiejamas nuo erdvės k rimo koncepcijos.

Taigi Miėszo puosel jam LDK vizij galima vardinti kaip tam tikr politin mit . Pranc z istorikas Raoulis Girardet pasi l domi politin s mitologijos koncepcij . Girardet teigimu, dabartis, kuri suvokiama kaip li desio ir netekties laikotarpis, politiniame mite i–kyla kaip špilnatv s ir –viesos absoliutas.³⁴ Vadinamoji šan laik ō reprezentacija, gauna politinio mito pavidal . Tai bene ry–kiausia politin s vaizduot s forma, Girardet teigimu, vardytina

²⁹ Vytautas Volungevi ius, *Pilies šešėlyje*, Vilnius: Lietuvos katalik mokslo akademija, Naujasis fiidiny-Aidai, 2015, 113.

³⁰ Darius Kuolys, *šCzesławas Miėszas ir Lietuvos Didfiiosios Kunigaik–tystės tradicija*.ė Kn. Mindaugas Kvietkauskas (sud.), *Czesławo Miłoszo kūryba: modernioji LDK tradicijų tąsa*, Lietuvi literat ros ir tautosakos institutas, 2012, 17.

³¹ Ibid, 16.

³² Aleksandras Fiutas, *Maištingas Czesławo Miłoszo autoportretas*, 140-141.

³³ Czesław Miėsz, *Tėvynės ieškojimas*, Vilnius: Baltos lankos, 2011, 15.

³⁴ Raoul Girardet, *Politiniai mitai ir mitologijos*, Vilnius: Apostrofa, 2007, 132.

kaip Aukso amflias mitologija.³⁵ Prisimenamas tam tikras istoriškai apibrėžtas laikas, kuris tampa retrospektyvaus garbinimo objektu.³⁶ Šie laikai gauna savotišką absoliutą formą. Girardet teigimu, Aukso amflias vizija grindžiama balansavimu tarp to, kas buvo, ir vilties, kuri palaiko ir išsaugo prisiminimai.³⁷ Girardet pasiūlyta Aukso amflias idėja padeda paaiškinti Miłoszo LDK koncepciją. Traktuodamas save kaip paskutinį LDK pilietį, iš Lietuvos kilęs lenkų poetas supranta, kad šis laikotarpis jau praeityje. Galima sakyti, jog LDK istorinis laikotarpis Miłoszo kūryboje gauna aukso amflias politinio mitopavidalą.

Miłoszo poezijoje tapatinimasis su LDK teritorija ir autoriui būdinga istorijos samprata deramai atspindi jo poemoje „Europos kėlikis“ (angl. *Child of Europe*). Poemoje galima išvengti autoriaus kritiškai nusistatymų tautiškumo atžvilgiu, o tautos išnyksta, tad neverta savo tapatumo grįsti prierašumų vien tik tautai. LDK tradicija suvokiama kaip priešprieša moderniajai tautinei valstybei. LDK tampa istorinio lėkio simboliu: Commonwealthas³⁸ nebegalvoja užtikrinti tos darnos, kuri yra LDK tapatumo simbolis. Skilimas tautas ir signalas mitymo tautomis būdas tampa regiono nesėkmių rėfleksija. Miłoszo rodymais, LDK išsuskilo tautybes, nepakankamas Rusijai, tačiau nepakankamas ir viena kitai.³⁹ Nuo pat jaunystės dienų Miłoszas kritiškai žiūrėjo į tai, ką jis vadino štradiniais lenkiškumu. Poetui svarbus kilmės aspektas, o itin svarbus tapatumo veiksnys. Per kelias kartas tautybės ankstesnės tautybės fiksacijos gali išsitraukti, tuomet kilmė, suvokiama kaip protavynė, tampa vienu iš svarbiausių tapatumo apibrėžiančių veiksnių.⁴⁰ Tautinio tapatumo Miłoszas nelinkęs sieti su kalba, o LDK suvokiama kaip priešstatas atskirai nacionaliniams valstybių interesams.

Istorija, Miłoszo supratimu, ilgainiui sunaikina ne tik individus, bet ir tautas bei valstybes. Galima teigti, jog autoriaus kūryboje istorija gauna istorinio fatalizmo bruožus: skepticizmas, Vidurio ir Rytų Europos istorijos atžvilgiu tampa svarbia autorius mitymo gija. Dar ankstyvojoje autoriaus kūryboje, parašytoje iki Antrojo pasaulinio karo pradžių, ryškia

³⁵ Ibid, 133.

³⁶ Ibid, 134.

³⁷ Ibid, 188.

³⁸ *Taip Miłoszas darbe „Gimtoji Europa“ vadina Abiejų Tautų Respubliką.

³⁹ Miłosz, *Gimtoji Europa*, 26.

⁴⁰ Daujotytė ir Kvietkauskas, 59.

autorius skepti-kumas progresyvistinei H gelio istorijos sampratai.⁴¹ Po karo –is skepti-kumas tik dar labiau did jo. H geli-ka istorijos vizija, grindfiama sitikinimu, kad istorijos procesas paremtas vis paflangesniais istorijos etapais, galiausiai pasiekian iais kulminacin istorijos ta-k . Poetas –i vizij link s laikyti intelektualine hipostaze. Mi-šzo asmeniniai i-gyvenimai l m nepasitik jim utopiniais intelektual l kes iais. Progresyvistinis istorijos supratimas, Nobelio premijos laureato sitikinimu, gali virsti politine dogma, tampan ia totalitarinio reffimo pateisinimo rankiu. Autoriui pa iam teko patirti totalitarinio reffimo idelogij tak ó skepti-kumas istorijos atffvilgiu tampa svarbia Mi-šzo m stymo gija. Atsigr flimas LDK ir, apskritai, Lietuv , tampa ra-ytojo i-sivadavimu nuo negailestingos istorijos realij .⁴²

Vidurio ir Rytų Europa: kultūrinis politikos projektas

Kaip ir LDK atveju, Mi-šzo Vidurio ir Ryt Europos koncepcijai b dingas mitologizavimo aspektas. Jo flodffiais, šVidurio Europa yra tik jimo aktas, projektas, sakykime, netgi utopija, bet mano siekiai jai i-reik-ti yra realistinai.⁴³ Politin s sienos daflnai primetamos brutalia j ga, o menas, literat ra ir architekt ra, kaip pabr flia Miloszas, reprezentuoja politini sien arbitralum . Kitaip tariant, su Vidurio Eurpos kult ra lietuvius sieja bendras istorinis paveldas.⁴⁴ Net jeigu ir b t linkstama Vidurio Europos id j laikyti intelektual iliuzija, Miloszo supratimu, –i m stysena yra naudingesn nei daugelio XIX amffiaus m stytoj puosel tos moderniojo nacionalizmo koncepcijos.⁴⁵ Tai, k Mi-šzas vadina šistorijos pajautað, yra jo Vidurio Europos id j vienijan iu veiksniau. Tš istorin pajautað suvokiama kaip atsvara nacionalizmui, siekiant pabr fti ne rietenas tarp taut lemian ius politinius sprendimus, o apjungian i bendr kult rin patirt . I– Tš teni kil s m stytojas Vidurio

⁴¹ Aleksandr Fiut, *The Eternal Moment: The Poetry of Czesław Miłosz*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1990, 63-64.

⁴² Ibid, 63-64.

⁴³ Czesław Miłosz, šCentral European attitudes.ö *Cross Currents. A Yearbook of Central European Culture*, 5, 1986, 101-108.

⁴⁴ Cynthia L. Haven (sud.) *Czesław Miłosz: Conversations*, University Press of Mississippi, 2006, 86.

⁴⁵ Ibid.

Europos literatūra prilygina lydiškai rybai, mat Vidurio ir Rytų Europos regiono autoriai turėjo kurti rezistencijos sąlygomis, priversdami slapti dalį savo identiteto.⁴⁶

Miłoszas mano, kad Vidurio Europos idėja nėra vien tik idealizuota antisovietinė krikščioniškumo idėja. Jo supratimu, šis istorinis regionas nėra vien tik II-ojo pasaulinio karo laikas. LDK tradicija suvokiama kaip viso regiono simbolis, prieštata totalitarizmui ir moderni tautiniai valstybių nesutarimams. Miłoszo Vidurio ir Rytų Europos koncepcija nėra vien tik siekis priskirti regioną Vakarams. Tarsi ir identifikuodamas istorines sąsajas su Vakarais, jis negaili kritikos Vakarų kultūrai. Vidurio Europos negalima tapatinti remiantis elementaria skirtimi Rytai/Vakarai, mat ši dinstinkcija grindžiama politikams būdingu mistizmu ir neatitinka Miłoszui svarbios Vidurio ir Rytų Europos istorijos. Prahai, Budapeštui ar Varšuvai būdinga kultūra kur kas labiau primena Paryžių, Londoną ar Amsterdamą vyraujančias kultūras tendencijas, palyginti su Vidurio Europos intelektualų kritikos ir nepasitenkinimo objektu esančia Rytų kaimyne. Vidurio Europa savo kultūrine patirtimi linkta į Vakarus, tačiau Miłoszas negaili kritikos Vakarų pasauliui, o tai deramai reprezentuoja jį labiausiai išgarsinantis kūrinyje, parašytas jo laikmečiu praėjusio amžiaus dešimtmetyje.⁴⁷

Pirmoji knyga, pelniusi Česławui Miłoszui pripažinimą Vakaruose, buvo Paryžiuje 1951-aisiais išleistas veikalas *šPavergtas protas*. Vieno iš geriausių šiuo metu Miłoszo knygų adresatas – Vakarų skaitytojas, kuriam norima paaiškinti kitoje gelefinės uždangos pusėje atsivėrusi šliaudies demokratija ir Sovietų Sąjungos okupuotose valstybėse bei tautų ypatumus. Miłoszas buvo bene pirmasis autorius plačiau prabilęs apie menko susidomėjimo susilaukusios Vidurio ir Rytų Europos tapatumo problemas.⁴⁸ Vakarų skaitytojui skirtas *šPavergtas protas* gali būti suvoktas kaip Vidurio ir Rytų Europos inteligento išpažintis. Po Antrojo pasaulinio karo kalbėjimas apie Vidurio Europos regioną praranda aiškų pobūdį. Kaip jau buvo minėta ankstesnėje darbo dalyje, po 1945-ųjų Vidurio Europos tapatumas prarado iki tol dominavusias formas. Vokiškoji *Mitteleuropa* idėja nebegali tapti regiono tapatumo apibrėžiančiu faktoriumi, panašiai kaip praktiniuose politikoje ne manoma ir Masaryko puoselėta

⁴⁶ Miłosz, *Central European Attitudes*, 102.

⁴⁷ Ibid, 108.

⁴⁸ Brian James Baer (sud.) *Contexts, Subtexts and Pretexts. Literary translation in Eastern Europe and Russia*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2011, 20.

Vidurio Europos koncepcija. Mišszo šPavergtas protasō tampa atspirties ta-ku naujoms diskusijoms apie Vidurio ir Ryt Europos tapatum . Vidurio Europos tapatumas pabr fiamas per antisovietiš-kumo prizm ō regiono identitetas formuojamas pagal prie-i-kum šnaujajam tik jimuiō, t.y. sovietiniam marksizmui.

Svarbi šPavergto protoō tema ō tai, k Miloszas vadina šnaujuoju tik jimu.ō Tai tik jimas komunizmu, politine galia paverg s didel s Europos dalies pilie i protus. Kaip jau buvo min ta, k riny s buvo para-ytas Vakar pasauliui, siekiant supaffindinti su Vidurio ir Ryt Europos tikrove. Vidurio ir Ryt europietis iame k rinyje vaizduojamas kaip kaitas ō Vakar pasaulio apviltas, ta iau atsisakantis bet koki s saj su didfi ja Ryt kaimyne. Vidurio ir Ryt Europietis suvokiamas kaip istorijos auka. Miloszo k ryboje skeidffiasi pesimistinis poffi ris istorij , kuris yra nulemtas b tent skaudffios Vidurio ir Ryt Europos patirties. TMAltojo karo metais Vidurio Europos id ja egzistavo tik kai kuri intelektual s mon je. Vakaruose buvo sigal jusi tendencija iai senojo flemyno daliai tiesiog priklijuoti šRyt Europosō etiket , o Josifo Brodskio atveju netgi tapatinta su šVakar Azijaō. Mišszo supratimu, tarp ek , lenk , vengr , est , serb ir kroat nesunkiai galima rasti i-skirtini bruofi , neb ding Vakar Europai, Amerikai ir rytinei Vidurio Europos kaimynei ō Rusijai. 1980-aisiais ufl veikal šIsos sl nisō Nobelio premij gav s autorius man , kad Vidurio Europos neder t laikyti geografine s voka ō niekas negali nubr fti tikslu regiono rib .

Mišszas, kaip Vidurio ir Ryt Europos intelektualas, ry-kiau nei kolegos pranc zai ar britai suvokia Antrojo pasaulinio karo padarinius. Mišszo flodffiais, šVidurio ir Ryt Europos kra-tams, prie-patenkant Imperijos sud t , teko patirti Antr j pasaulin kar , o iuose kra-tuose karas buvo daug fliauresnis nei Vakar Europoje.⁴⁹ Kaip Vidurio ir Ryt Europos intelektualas, jis jau ia, kad dialektinis materializmas perteikia regiono gyventojø patirt . Tuo pa iu nusiviliama Vakar civilizacija: ji, Mišszo supratimu, si lo laisv šnuo ko norsō, bet ne šlaisv kam norsō.⁵⁰ Autoriaus flodffiais, škai kuriose Vakar alyse, pirmiausia Jungtin se Vallstijose, atsitiko tai, kas neturi analogij praeityje: susik r vulgari liaudi-ka civilizacija, kuri atgrasi rafinuotesn ms asmenyb ms, ta iau gali garantuoti milijonin ms mas ms

⁴⁹ Czesław Mišs, *Pavergtas protas*, Vilnius: Lietuvos ra-ytoj s jungos leidykla, 1995, 41.

⁵⁰ Franaszek, 479.

dalyvavim ma-inin s produkcijos gamyboje. Tiesa, kas tas mases pirmiausia vilioja pig s blizgu iai ir ir kad ufl juos tenka gerokai paprakaituoti.⁵¹ Ry-k ja Mi-šszo nusivylimas ne tik Ryt liaudies respublikomis, bet ir kapitalizmu ir masin s kult ros sklaida. Mi-šszo teigimu, šVakar Europos gyventoj s mon je giliai ufl koduotas kult rinio centro ir periferijos stereotipas, ta iau jis nei morali-kai neutralus, nei visi-kai nekaltas.⁵² Nors Vakar Europos pusiasal der t laikytini politiniu centru, stereotipinis skirstymas k rybi-kus Vakarus ir sukurtus pavyzdffius atkartojan ius Rytus t ra istorini ir politini realij supaprastinimas.⁵³

Mi-šszas kalba apie savo santyk su pirmine Vidurio Europos id ja, kuri apib dina vokie i s voka *Mitteleuropa*. Jam *Mitteleuropa* asocijuojasi su Ribentropo-Molotovo paktu. Vokie i puosel ta *Mitteleuropa* koncepcija ilgainiui tapo ne tik vokie i politini interes i-rai-kos simboliu ó *Mitteleuropa* k nija kone visas Vidurio Europos sampratas vienijant faktori : regionas i-sid st s tarp Vokietijos ir Rusijos takos sfer . Tiesa, Mi-šszas nesutinka, kad Vidurio Europa istori-kai buvo tarp Vokietijos ir Rusijos takos sfer esantis regionas. Kitaip tariant, Vidurio ir Ryt Europa n ra Naumanno nusakyta *Mitteleuropa*, grindffliama didffi j gali interes sklaida, kaip kad ji negali b ti ir Rusijos galios rankis. Vidurio ir Ryt Europos siekiamyb ó tapti ne istorijos objektu, bet subjektu.

Mi-šszo flodffliais, šhumanistin vaizduot tur t b ti atskirta ir netgi prie-pastatyta politinei vaizduotei, kuri svarsto galimybes tokiais klausimais, kaip planetos i-likimas, strategija ir evoliucin s tendencijos. Politika yra sekinantis uflsi mimas flmogui, sitraukusiam humanistik .⁵⁴ Mi-šszas neturi didesni politini ambicij ir sitikin s, kad meno, literat ros ir intelektualin s istorijos tyrin jimai turi tapti prie-nuodffiu nacionalizmui, tokiu b du sukuriant geresn Vidurio ir Ryt Europos ateit .⁵⁵ Kitaip tariant, nepolitin mis priemomis Mi-šszas siekia pasiekti politin tiksl , kuris ateityje netgi, susiklos ius palankioms aplinkyb ms, gal t reik-ti valstybi konfederacijos susiformavim .⁵⁶

⁵¹ Mi-šs, *Pavergtas protas*, 51.

⁵² Czesław Mi-šs, *Abécédé*, Vilnius: Aidai, 2012, 91.

⁵³ Ibid, 90.

⁵⁴ Mi-šs, *Central European Attitudes*, 107

⁵⁵ Ibid, 108.

⁵⁶ Ibid, 108.

M stytojo poŖli ris Vidurio Europ bene geriausiai atsispindi Jerzy Giedroicui raŷtame laiŷke: „Politin situacija man keli nevilt . Laikau visk , kas pabr flia atskir Vidurio Europos viet (-iuo atŖvilgiu svarbi yra Milano Kunderos veikla), prasminga. Angl kalba i- jo Konrado, kuris vengras, straipsni knyga *Anti-Politics*, ir po poros dien rengiamas interviu su manimiõ.⁵⁷ Mišzas ne tik k r Vidurio ir Ryt Europos koncepcij , bet ir reflektavo kit dviej m stytoj ó Milano Kunderos ir George Konrado id jas regiono atŖvilgiu.

Milanas Kundera: Vidurio Europa kaip mažųjų tautų regionas

Milanas Kundera nelink s vartoti voki-kosios *Mitteleuropa* s vokos. Nors net ir ne voki-kai kalban iuose kra-tuose dafnai linkstama vartoti *Mitteleuropa* termin , -is autorius pabr flia, jog Vidurio Europos id ja yra policentrin ó skirtingai suvokiama i- Var-uvos, Budape-to ar Zagrebo perspektyv .⁵⁸ Kunderos Vidurio samprata yra pliuralistin , nukreipta prie-pangermanistin regiono supratim . Voki-kosios Vidurio Europos id jos simboliu tapusi Naumanno *Mitteleuropa* koncepcija yra Kunderos regiono vizijos prie-prie-a. ek autorius flvelgia ir bendr , atskiroms regiono tautoms b ding bruofl . Nepaisant to, i- kurios Vidurio Europos sostin s perspektyvos flvelgiama, nesunkiai galima ap iuoŖti bendr regiono taut ir valstybi istorijos saly io ta-k . Vis tik -iuo metu Pranc zijos pilietyb turintis autorius neslepia ó jo Vidurio Europos samprata pagr sta ek perspektyva. Kundera, skirtingai negu Mišzas, savo m stym apie Vidurio Europ grindflia tauti-kumo suvokimu. Sakydamas, kad Vidurio Europos id ja yra policentrin , Kundera region i- šsavo tvirtov sõ ó ek tautos perspektyvos. Svarstymus apie ek *⁵⁹ tautos vaidmen bendrajame Senojo flmyno gyvenime Kundera prad jo dar septintajame pra jusio amfliaus de-imtmetyje ó i- karto po didelio atgarsio susilaukusi vadinam j šPrahos pavasarioõ vyki .

⁵⁷ Czesław Mišzas, *Grįžimai Lietuvon*, Vilnius: Vaga, 2014, 246.

⁵⁸ Milan Kundera, šDie Weltliteratur. European Novelists and Modernism.õ 2007, <<http://www.newyorker.com/magazine/2007/01/08/die-weltliteratur>> [fi r ta 2015 01 10].

^{59*} Ra-inio õThe Czech Destinyõ angli-kajame vertime vartojama -Czechõ s voka ó slovakams -iuo atveju nelieka vietos.

Kokie išskirtiniai ek tautos ir kultūros bruožai? Kunderos nuomone, ekai visuomet buvo viena iš mažiausiai soviniškai Europos tautų. Kultūra –iai tautai visuomet vaidino išskirtinai vaidmenį, mat politinė istorija –iai tautai buvo negailestinga. Kunderos sitikinimu, ekai turėjo ir turės išgyventi šamflinį dilemą rinktis tarp sąjungos ir autonomijos politiniame darinyje. Suvereniteto siekis nėra vien tik XX-ojo amžiaus politinis atributas, o tai ek tautos praeityje siaknijusi politinio m stymo idealas.⁶⁰ Kunderos knyboje galima aptikti išskirtinai svarbų teikiama šmafls tautos (angl. *small nation*) koncepcijai. Pastaroji aptinkama tiek ankstyvojoje, tiek v lyvojoje –io autoriaus knyboje.

Mafl j tautų koncepcija Kunderos knyboje neprarado reikšmės ir po beveik keturiasdešimt metų. 2007 metais publikuotame straipsnyje šDie Weltliteratur. European novelists and modernism, o pakartoja savo mintį apie esminį mafl j ir didfl j valstybi skirtį. Didflsios ir maflsios valstybės skiriasi ne tik savo sandara, bet ir kultūros supratimu. Kas yra kultūrinis provincialumas? Maflsios tautos tai nepasitik jimas istorija, o kaip ir Mišzo atveju. Vidurio Europo istorija tampa progresyvistin s H gelio išgarsintos progresyvistin s istorijos sampratos antipodu. Nors Ispanijoje gyvena daug mafl tiek pat flmoni kiek Lenkijoje, pastarojoje sigal j s nepasitik jimas istorija yra kur kas rykesnis, o ateitis tampa regiono intelektual nepasitik jimo –altiniu.⁶¹

Didelės tautos, kaip antai prancūzai ar britai, nuolat nesivargina galvodami apie išlikimo iškūius. Vien tik tautos dydis jau gali būti suvokiamas kaip svarus saugumo garantas. Mafla tauta turi nuolat perm styti savo kūrybiškumą ir tai, k jgi gali pasi lyti pasauliui: Kundera netgi pasitelkia graikų polio id j, o kultūrinis ir ekonominiu pofli riu graikų polis tapo vienu iš Aukso amžiaus mito prototipų. Nors Kundera išuo atveju nedaro skirties tarp moderniosios tautos ir graikų polio, grindfliamo kitokiais politin s sanklodos principais, mafl j taut id ja yra svarbus jo pofli riui Vidurio Europ . Mafl j taut naratyvas tampa svarbia m stymo apie Vidurio Europ dalimi. Tiesa, iš naratyvas nereikia, kad regionui būtų dingas nepilnavertškumo kompleksas. Regionas yra mafl j taut zona. Siekdamos išlikti –ioje

⁶⁰ Milan Kundera, *šCzech Destiny*. o < http://www.academia.edu/2503513/Czech_Destiny_Milan_Kundera > [firi r ta 2015 01 10].

⁶¹ Kundera, *Die Weltliteratur. European novelists and modernism*, 2007, < <http://www.newyorker.com/magazine/2007/01/08/die-weltliteratur> > [firi r ta 2015 01 10].

ned kingoje Senojo ėmyno dalyje, regiono tautos nuolatos privalo nuolatos perm styti savo tapatum ir kurti k rybin potencial apibr flian ias vizijas.⁶²

Kundera susilauk atsako i– Vaclavo Havelo, po 35 met tapusiu ekijos Respublikos prezidentu. Pastarojo sitikinimu, Kundera atsigr flia neva laimingesn praeit , ta iau –i praeitis yra negr ftamai pasibaigusi. Havelas prie–tarauja Kunderos poffi riui, nes –io kuriama koncepcija esanti pernelyg idealistin . Kundera daro prielaid , kad ek tautos likimas yra nulemtas geografin s pad ties. Havelas prie–inasi abstrakcijomis paremtai Kunderos kult rinei ir politinei vizijai. Kaimynini taut nesirenkame, teig b simasis ekijos Respublikos prezidentas.⁶³ Tiesa, pats Havelas taip pat si l moralios politikos principais grindfliam šantipolitin politik ō⁶⁴. Havelo kritika susilauk Kunderos atsakymo. Pranc zijos pilie iu tap s Kundera atsak kritinius argumentus.

Kunderos sitikinimu, b tent ned kinga ekoslovakijos geopolitin pad tis lemia b tinyb kalb ti apie Vidurio Europ . Nustojusi puosel ti savo kult r , –alis b t pasmerkta prafil iai ó –imtme ius trukusi asimiliacija su voki–k ja kult ra reik–t ek tautos i–nykim . ek tauta nuolat buvo europieti–kosios tradicijos kryflkel je ó Soviet S junga siek atpl –ti j nuo Europos. Kitaip tariant, Vidurio Europa yra integrali Vakar dalis. TŲ polemin Kunderos diskusija su Havelu nebuvo atsiktin . Po penkiolikos met Kundera paskelb didelio d mesio susilaukus darb , kuris tapo nauj svarstym apie Vidurio Europos tapatum pagrindu. Tai vienas garsiausi Kunderos publicistikos darb , susilauk s skirting interes flmoni d mesio ir kritikos.

Atplėštos Vidurio Europos mitas

1984-aisiais pasirod s Milano Kunderos straipsnis šVidurio Europos tragedijaō tapo nauj svarstym apie Vidurio Europ pradflia. Autorius ra–inyje teigia, kad regionas po Antrojo

⁶² Kundera, Czech Destiny.

⁶³ Vaclav Havel, šThe Czech Destiny?ö, <

http://www.academia.edu/2503514/Czech_Destiny_V%C3%A1clav_Havel_> [firi ta 2015 01 10].

⁶⁴ Vaclav Havel, šPolitics and Conscience.ö www.univforum.org [firi ta 2015 01 10].

pasaulinio karo neb ra vokie i ekonomikos ir kult ros ir sklaidos zona. Vidurio Europai Kunderos straipsnyje suteikiama nauja prasm ó Vidurio Europa yra tik politini-kai Rytin je Senojo kontinento dalyje atsid r s regionas. Kaip ir Mišszo atveju, daroma ai-ki skirtis tarp kult ros ir politikos. Nemoralai didffi j valstybi politika l m tai, kad Europos arba, Kunderos supratimu, Vakar ribos po Jaltos konferencijos pasislinko kelis -imtus kilometr Rytus.⁶⁵ Kult riniu poffi riu Vidurio Europa yra integrali Vakar dalis. Dar daugiau, regiono k rybinis potencialas XX amffiaus pradffioje net pranoko Vakar Europ . Kunderos flodffiais, šnepaisant politini sunkum , Vidurio Europa buvo kult rinis Senojo flemyno centras, galb t netgi pats i-skirtiniausias.⁶⁶ Kitaip tariant, Vidurio Europos tragedija, i-tikr j , yra Vakar tragedija ó j negeb jimas matyti, kad Vidurio Europa kult riniu poffi riu yra integrali Vakar dalis.⁶⁷ Po Antrojo pasaulinio karo, Kunderos teigimu, regionas prarado milffini-k k rybin potencial , kur jam uftikrindavo flyd tauta ó b tent -i ra-to tautos kult ra buvo integrali Vidurio Europos dalis, leisdavusi perffengti nacionalini valstybi nesutarimus.⁶⁸ Kaip ir Mišszas, Kundera mano, jog po Holokausto tragedijos Vidurio Europos regionas praranda k rybin potencial , kur regionui teik flyd kult ra.

Ra-inyje šThe Tragedy of Central Europeō Kundera Vidurio Europ suvokia kaip vis pirma taut ir valstybi region . Autorius primena skaitytojui, kad religinis-civilizacinis padalijimas Europoje egzistavo jau seniai: Vakar Bafny ia ilgainiui tapo Vakar , Bizantija ir ortodoks bafny ia ó Ryt simboliu. Kundera, kaip ir Mišszas, nori rodyti, kad netrukus po Antrojo pasaulinio karo sivyravusi politin *Vakary-Ryty* skirtis yra trumpalaik TAltojo karo laik i-dava. Kaip ir Mišszas, ek autorius atsisako tapatinti politines ir kult rines Europos ribas. Kundera nelink s daug d mesio skirti religinei tematikai. Jo nuomone, sekuliarionis ideologijomis gr sto regiono politin s ribos kisdavo ne tik d l etnini , bet ir d l religini skirtum . Svarbu pasteb ti, kad Kundera neskiria daug d mesio religijos svarbai Vidurio Europos regione. Galima pagr stai teigti, kad religijos vaidmuo -io regiono supratimui nesusilauk jo d mesio.

⁶⁵ Milan Kundera, šThe Tragedy of Central Europe.ō *New York Review of Books*, Volume 31 (7), April 26, 1984.

⁶⁶ Ibid, 34.

⁶⁷ Donskis (sud.), *Yet Another Europe after 1984. Rethinking Milan Kundera and The Idea of Central Europe*, 57.

⁶⁸ Ibid, 35.

Remiantis Kunderos pasiūlytu Europos padalijimo samprata, Rusija lieka ufi Europos kultūros ir civilizacijos riba. Vidurio Europa tapatinama su Vakarais, o politikai nepagrįstai nuo Vakarų atplėtas regionas suvokimas kaip kultūrinis bastionas, besiribojantis su Sovietų Sąjunga, kuri istoriniu požiūriu yra Rytai. Rusijai Kundera suvokia kaip radikali Vidurio Europos regiono priešingybė. Rusijos valstybės ir visuomenės gyvenimo centralizacija bei siekis pavergti maflišias valstybes, kaip Lietuva, Latvija, Ukraina, Baltarusija, Armėnija ir kitas yra Kunderos kuriamos Vidurio Europos vizijos priešprieša. Kunderos Vidurio Europos samprata yra paflymta antisovietizmo ir net antirusiškumo flyme. Kitą nagrinįjamą autorių knyboje tai mafliiau pastebima.

Kas Kunderai yra Vidurio Europa? Jo nuomone, tai neiški zona, kuri sudaro maflos tautos, išspraudusios tarp dviejų galių Vokietijos ir Rusijos. Kundera mano, jog Vidurio Europos terminas nesunkiai gali tapti politini nesusipratimais. fiodis šVidurio suponuoja, kad regionas tampa bastionu, istoriškai sitvirtinusiū tarp Vokietijos ir Rusijos. Kundera nelinksis visiškai sutikti su išuo požiūriu iš tuometinų ekoslavakijiš Rytų supa Lenkija, kuri kultūrinio požiūriu priklauso Vakarų Europai.⁶⁹ Jo nuomone, vokiški *Mittleuropa* idja, grindfiama vokiškos kultūros ir ekonomikos sklaida, neb ra Vidurio Europos pagrindas. Kundera t sia pirmojo ekoslavakijos prezidento T.G. Masaryko minties tradicij iš Vidurio Europa yra didfi j Europos gali atsvara, grindfiama demokratijos tvirtinimu ir sklaida. Kundera dargi pastebi, kad Vidurio Europa istoriškai tampa regionu, kuris pirmasis signalizuoja apie Europai gresianius pavojus.⁷⁰

Kunderos kritikos objektu, kaip jau buvo min ta, yra Rusija. Sovietų Sąjunga jam t ra didffiosios Rytų kaimyns nuolatini antivakarietišk imperini ambicij t s ja. Rusija n ra Europos dalis, mat Kundera Vakarų iš tarp j ir Vidurio Europ iš suvokia kaip Europ . Rusija lieka ufi Europos kultūros borto. Kundera v liau prisipaflino, jog garsusis Vidurio Europos tapatumo diskusijos pagrindu tap s jo darbas buvo paveiktas politini Tšltojo karo laik realij . Jis sak , kad Vidurio Europa jam buvo pasiprieinimo simboliu iš Jaltos konferencijos verdiktas buvo pemelyg fliaurus regiono atffvilgiu. Sukurti Vidurio Europo koncepcij

⁶⁹ Kundera, *The Tragedy of Central Europe*, 34.

⁷⁰ Donskis (sud.), *Yet Another Europe after 1984. Rethinking Milan Kundera and The Idea of Central Europe*, 22.

Kundera skatino ir pakitusi aplinka ó ra-ytojas jau kur laik gyveno Paryfiuje.⁷¹ Kundera netgi atsisak perleisti didelio atgarsio susilaukus ra-in . Nepaisant to, jis po daugelio met pripaffino vienijan ias regiono tapatumo problemas ir lemiam Vidurio Europos vaidmen , ilgainiui svariai prisid jus prie Soviet S jungos flugimo.

Ra-inyje šThe Tragedy of Central Europeõ Kundera teigia, kad, flvelgiant i- Vidurio Europos perspektyvos, Rusija yra svarbi regiono likim lemianti galia.⁷² Galima pagr stai sakyti, kad Kunderai b dingas ne tik antisovieti-kumas, bet antirusi-kumo aprai-kos. Kunderos flodffiais, šrusi-kasis komunizmas energingai atgaivino Rusijos antivakarieti-kas ambicijas ir brutaliu b du nukreip jas prie- Europ õ. fiymaus ra-ytojo supratimu, XIX amffiuje i-sipl tojusi diskusija apie Rusijos santyk su Vakara is padar didel tak imperialistiniam Soviet S jungos siekiam. Ra-inyje š vadas variacij õ Kundera i-pl tojo savo mintis apie Rusijos kult r . Darbas, prasid j s Fiodoro Dostojevskio kritika, tapo diskusijos apie Rusijos ir Vidurio Europos tapatum pagrindu.

Diskusija su Josifu Brodskiu

Milano Kunderos v lesniajai k rybai b dingas ne tik antsovieti-kumo aprai-kos, bet ir antivakarieti-kumas. Autoriaus flodffiais, šmafloje Vakar valstyb je patyriau -ios civilizacijos pabaig .õ⁷³ Vidurio Europa, kult riniu poffi riu esanti integrali Vakar dalis, ta iau politiniu poffi riu siekdama tapti integralia Vakar dalimi, susiduria su dilema. Kundera su nepasitik jimu flvelgia Vakar kult r , ta iau toliau siekia ne tik kult rin s, bet ir galiausiai politin s regiono integracijos Vakarus. Jaltos konferencija, jo nuomone, yra nepagr sto, kult rini ir etnini realij neatitinkan io, politini sien perbraiffymo simbolis. Savo 1985- j ra-inyje Kundera kritikuoja Fiodor Dostojevsk , kaip vien i-rus kult ros simboli . Jo kritikos objektu tampa rus autoriaus romanas šIdiotasõ. Kunderos flodffiais, šdar kart perskait s – k rin supratau, kad net jeigu ir tekt badauti, negal iau statyti spektaklio pagal

⁷¹ Milan Kundera, *Die Weltliteratur. European novelists and modernism*.

⁷² Kundera, *Tragedy of Central Europe*, 34.

⁷³ Milan Kundera, šAn Introduction To A Variation.õ <<https://www.nytimes.com/books/98/05/17/specials/kundera-variation.html>>

– k rin .⁷⁴ Ufl –ios antipatijos Dostojevskiui galima matyti antipatij rus kult rai, kuri jis suvokia kaip Vakarmas svetim dalyk .

Kundera prisip flsta nem gstantis Dostovejskio k rybos. Jo nuomone, rus autoriaus romanuose jausmai dominuoja ir link gauti tiesos status .⁷⁵ Pritardamas Solflenycinui, Kundera teigia, jog Renesanso nebuvimas lemia vis tolimesn Rusijos politin ir dvasin raid . Pagrindinis –io Rusijos kult ros ypatumo bruoflus ó skirtingas (lyginant su Vakara) racionalumo ir jausm pusiausvyros santykis. Rusijoje Jausmai ima vir– vir–prot . Kundera mano, kad Rusija n ra Vakar civilizacijos dalis. Nobelio premijos laureatas Josifas Brodskis suskubo paprie–tarauti –iam Kunderos poffi riui. Pirma, Brodskis nesutiko su ek autoriaus istorin mis interpretacijomis. Jo nuomone, Kunderos sitikinimus lemia ne tik estetiniai, bet ir netiksl s istoriniai argumentai. Susiedamas Dostojevsk su XX amffiaus negandomis, Kundera, Brodskio nuomone, ignoruoja istorinius faktus. ek autorius d l 1968- j ir, apskritai, ekoslovakij i–tikusi negand tur t kaltinti ne Dostojevsk ir Rusij , o atsifvelgti ir Vakar pozicij . Prie– trisde–imt met invazija ekoslovakij vyko ne i– Ryt , bet i– Vakar , t.y. Vokietijos.⁷⁶ B tent Miuncheno konferencija tapo Masaryko puosel tos alternatyvos voki–k jai *Mitteleuropa* id jai pabaiga. Brodskio nuomone, Miuncheno suokalb Kundera link s vertinti kaip didffi j valstybi triumf , ta iau i–tikr j ekoslovakijai teko i–girsti nuosprend , kur l m Chamberliano ir Daladier m ginimai nusileisti Hitlerio politinei valiai.⁷⁷

Brodskis mano, kad Kundera tapo vienu i–t Vidurio ir Ryt Europos autori , kurie pasiduoda politinei Vakar –Ryt skir iai. Nors pats Kundera band kalb ti apie kult rin Vidurio Europos tapatum , suprie–indamas politini sien kait , istori–kai nepalanki Vidurio Europos regionui, jis vis d lto remiasi politine Vakar –Ryt skirtimi. Kundera pasitelk TMaltojo karo laikams b ding Vakar –Ryt skirt ir tokiu b du tarsi nutryn savo paties apibr fltus politinio ir kult rinio Vidurio Europos tapatumo skirtumus. Pats Brodskis link s vartoti Ryt , o ne

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Josif Brodsksky, šWhy Milan Kundera is wrong about Dostoevsky?š 1985, <<http://www.nytimes.com/1985/02/17/books/why-milan-kundera-is-wrong-about-dostoyevsky.html?pagewanted=all>>

⁷⁷ Kundera, *Die Weltliteratur. European novelists and modernism.*

Vidurio Europos terminas. Jis net pavartoja šVakarų Azijos terminą, susilaukdamas kritikos ir iš jo būtų Miloszo.⁷⁸ Dostojevskio knybos klausimu prasidėjusi diskusija tapo diskusijos apie Vidurio Europos regioną dalimi. Brodskis kritikavo ne tik Kunderai būdingą Dostojevskio supratimą, bet ir pernelyg supaprastintai pateiktą Rusijos ir Vakarų kultūros vaizdą. Kunderai būdingas siekis savo knybai atriboti nuo politinio konteksto.

Skirtingai negu pirmasis Čekoslovakijos prezidentas Masarykas, Kundera daro skirtumą tarp kultūros ir politikos. Kultūriniu požiūriu Vidurio Europą priskirdamas Vakarams, jis vis tik linkęs vadovautis politinėmis Maltos karo laikų Vakarų-Rytų skirtimais. Kritikuodamas Rusijos kultūrą, kiekvienas autorius pasiduoda savo laikmečio politinėms realijoms. Masarykas puoselėjo ne tik kultūros puoselėjimo grindimą Čekoslovakijos ateities vizijai. Garsusis prezidentas buvo ir praktinis politikas, po Didžiojo karo vadovavęs tiek kultūrinėmis, tiek politinėmis laikmečio realijomis. Masaryko Vidurio Europos koncepcijos pagrindu buvo vokiškoji regiono vizija. Kunderos atveju, antisovietinė ir Vakarų politikos kritika tapo pagrindiniais veiksniais, paskatinusiais puoselėti Vidurio Europos idėją. Kritikos Kunderai susilaukė ne tik iš Brodskio. Vengrų intelektualas George Konrádas pasiūlė savo Vidurio Europos koncepciją, nesutampantį su jo požiūriu.

György Konrádas: Vidurio Europos kultūrinė įvairovė

Vienas ryškiausių Vengrijos intelektualų György Konrádas svariai prisidėjo prie diskusijos apie Vidurio Europos tapatumą plėtojimo. Būtent jis tapo vienu iš pagrindinių Vengrijos laisvės advokatų Vakarų pasaulyje. Konrádas laikytinas vienu ištakingiausių disidentų, padariusių taką Vakarų supratimui apie Vidurio Europą. Vengrų rašytojų fildėmis, šiandien tik disidentai išsaugotą stinumą. Daugelis filmų turi intenciją prarasti atmintį.⁷⁹ Konrádas mano, kad tik prisimindami savo praeitį galime suprasti dabartį ir pagal supratimą kurti savo geresnę ateitį. Iš jos minties seka nuostata, kad intelektualai atlieka svarbų rolę kuriant

⁷⁸ Milosz, *Central European attitudes*, 101.

⁷⁹ Donskis (sud.), *Yet Another Europe after 1984. Rethinking Milan Kundera and The Idea of Central Europe*, 40.

teisingesn ir laisvesn ateities visuomen .⁸⁰ Tai suvokiama kaip i-skirtinis Vidurio Europos bruoflas.

Remiantis trimis anks iau min tais Aleksandro Fiuto Vidurio Europie io tapatum apib dinaniais bruoflais, Konrádas atitinka regiono intelektualo samprat . Jo nuomone, vienas i-pagrindini regiono bruofl ó nuolatin politini sien kaita. Konrádas si lo perm styti -ioje Europos dalyje nuolat kintan i sien svarb . Jo flodfliais, šregionai, teritorijos susaistytos glaudesniais ry-iais nei valstyb s. Valstyb s i-lieka atmintyje kaip id jos, bet -alia Dunojaus gyvenan i flmoni gyvenimai yra kur kas daugiau nei id ja.⁸¹ Galima sakyti, jog Vidurio Europa suvokiama kaip prie-stata moderniai tautinei valstybei, kuri grindfliama ai-kiu teritorialumo principu ó valstyb s ribos tur t sutapti su etnin mis ribomis.

Dar T^mltojo karo metais ra-ytuose darbuose Konrádas perteikia intelektual pl tojam Vidurio Europos koncepcij svarb . Straipsnyje šIs the Dream of Central Europe Still Aliveö jis nuog stauja, kad Vidurio Europa neturi tvirtos politin s strukt ros. Vengr intelektualas mano, jog ne manoma rasti ai-kios regiono apibr fties ir link s pabr fti skirtum tarp Ryt ir Vidurio Europos. Tiesa, -ios skirties nei-pl toja.⁸² Konrádas, skirtingai negu Kundera ar Mi-šzas, nevengia atvirai reik-ti savo politini paffi r . Jis save pristato kaip liberali paffi r intelektual . Dvigubos pilietyb s institucija, vengr autotoriaus teigimu, privalo tapti raktu b sim regiono s km . Konrádui b dinga tai, k galima vardinti kaip špersidengian ias tapatybesö (angl. *Overlapping identities*). Tapatumas nuolat kinta ir persidengia ó flyd kilm s vengr autorius akcentuoja daugiatau io politinio darinio privalumus.

Konrádas, pana-iai kaip ir Mi-šzas, yra grieftas nacionalizmo kritikas. Jo flodfliais, šbuvimas Vidurio Europie iu rei-čia geb jim pafloboti nacionalizm , m s nacionalin egoizm .⁸³ Nacionalizm autorius sieja su konfliktais tiek valstybi viduje, tiek tarptautin je erdv je. Kaip ir Kundera bei Mi-šzas, vengr autorius atkartoja Vidurio Europos intelektualams

⁸⁰ Ibid, 115.

⁸¹ George Konrad, *The Melancholy of Rebirth*, San Diego: Harcourt Brace and Company, 1995, 44.

⁸² George Konrad, šIs the Dream of Central Europe still alive?ö *Cross Currents. A Yearbook of Central European Culture*, 1986 (5), 115.

⁸³ Konrad, *Is the Dream of Central Europe still alive?*, 111.

bing mint: kultūrinis gyvenimas yra svarbesnis už politinį. Konrádo teigimu, Vidurio Europos idėja yra –imtmei kūrinyse ir siekiamybe. Tę mint galima susieti su vienu iš Vidurio Europos tapatum apibrėžiančių kriterijų – regiono nepilnavertikumo kompleksu, kuris yra istoriškai apibrėžtas –io regiono istorinės specifikos. Vidurio Europos sudaro maflos tautos, kurios nuolat jaučiasi politiniams didžiųjų galių kaitims. Jų piliečiams bdingas nepilnavertikumo jausmas dėl to, kad jie suvokia kaip savo kultūrinį atsilikimą Vakarų atfvlgiu. Konrádas ragina išsivaduoti iš regiono nepilnavertikumo komplekso.⁸⁴ Vengrų intelektualų pltojamos Vidurio Europos koncepcijos tikslas – suteikti regionui pasitikėjimo savimi ir veikti Fiuto aprėytą nepilnavertikumo Vakarų atfvlgiu kompleksą.

Konrádo Vidurio Europos idėja grindžiama bendru Vidurio Europos istorinio ir kultūrinio pagrindu supratimu. Autorius pasisako už taikų, neutralų Vidurio Europą, nepasiduodančią didžiųjų galių interesams. Vidurio Europa jam yra Tėlojo karo laikų neigimu. Siekiamybe tampa atsiribojimas nuo didžiiosios politikos ir neutralumas, primenantis –veicarių modelį. Skirtingai negu Kunderos atveju, Konrádo idėja nukreiptos ne tik prieš Sovietų Sąjungą, bet ir prieš Jungtines Amerikos Valstijas.⁸⁵ Esminis –i autorio skirtumas – poflris – bsim Vokietijos vaidmenį regione. Susivienijusi Vokietija Konrádas suvokia kaip Vidurio Europos lyderį. Vengrų autorius vartoja regiono vokių –j *Mittleuropa* apibrėžtį.⁸⁶ Kitaip tariant, jis nedaro skirties tarp vokių –kosios regiono *Mittleuropa* idėjos ir Masaryko Vidurio Europos idėjos, grindžiamos priešprieša simboline po Didžiųjų karo tapusiai Naumanno koncepcijai.

XX amžiaus pradžioje vokių –koji s voka *Mittleuropa* buvo vartojama kolonialistinėmis tikslais – siekiant pabrėžti regiono priklausymą Vokietijos interesams. *Mittleuropa* iki Antrojo pasaulinio karo nurodė multikultūrinio politinio darinio koncepciją – tiek Vokietija, tiek Austrija save suvokė kaip svarbiausius regiono daugiatauriu politinio darinio veikėjus. Šek ir lenkų Vidurio Europos koncepcijos pabrėžė maflos regiono valstybių pafleidžiamumą. Daugumos vengrų autorių puoselėjamos Vidurio Europos koncepcijos taip pat grindžiamos pafleidžiamą maflos valstybių koncepcija, Vokietija siekiant palikti regiono

⁸⁴ Ibid, 109,

⁸⁵ Josh Hagen, „Redrawing the imagined map of Europe: the Rise and Fall of the Center“, *Political Geography* (22), 2003, 497.

⁸⁶ Ibid, 497.

nuo-alyje.⁸⁷ Konrádo poffi ris kitoks: jis nedaro perskyros tarp voki-kosios *Mittleeuropa* id jos ir Kunderos pateiktos mafl j valstybi koncepcijos. Voki-koji *Mittleeuropa*, ek , lenk ir vengr dafniausiai puosel jama Vidurio Europos id ja Konrádo k ryboje gauna i-esm s t pa i reik-m .⁸⁸

Tiesa, po 1989- j Konrádas pakeit savo pozicij . Po Berlyno sienos gri ties *Mittleeuropa* tapo ek , lenk ir vengr Vidurio Europa, susidedan ia i-vadinam j mafl j valstybi tarp dviej didfli j ó Rusijos ir Vokietijos. Pasikeitus politin ms realijoms, pasikei ia ir intelektualo pozicija ó Vokietijai nebelieka lyder s vaidmens regiono sampratoje. Prie-Berlyno sienos gri t vis didesnio intelektual d mesio susilaukusi *Mittleeuropa* id ja ilgainiui prarado autoriaus pasitik jim .⁸⁹ Tiesa, Konrádas buvo vienas i-t autori , kurie net ir flugus posovietiniam blokui steng si puosel ti Vidurio Europos koncepcij . Atsitrauk s nuo *Mittleeuropa* id jos, jis liko prie Vidurio Europos id jos, grindffiamos tolerancija ir unikalija Vakar ir Ryt sand ros kult ra. Regionui puosel jant politin ir ekonomin integracij , autoriaus poffi ris tolimesn kult rin regiono integracij ilgainiui dar si skepti-kesnis.⁹⁰

Skirtingai negu regiono tapatumo diskusij a-tuntajame de-immtetyje prad j s Kundera, Konrádas n ra link s d ti lygyb s flenklo tarp Vakar ir Vidurio Europos. Jis sutinka su Kunderos mintimi, jog Vidurio Europa ó tai teritorija, nusidriekusi tarp Rusijos ir Vokietijos. Vidurio Europa, skirtingai nei Kunderos atveju, kult riniu poffi riu n ra tik Vakarai. Tai veikiau Vakar -Ryt sankirta, dviej civilizacij lydinys. Konrádas atkartoja Kunderos mint , kad vengr , pana-iai kaip ir ek , istorija paffym ta nuolatinio svyravimo tarp politin s autonomijos ir pavergimo. Vengrams b dingas nepasitik jimas slav ir ortodoks kult ra ir prana-umo jausmas vis -io regiono valstybi , i-skyrus vokie i atffvilgiu.⁹¹ Ie-kodamas kult ros svarb pabr flian io naratyvo, vengr autorius atsigr flia tai, k jis vadina šKakaniaõ ó Austrijos-Vengrijos imperija. Siekdamas suprasti Vidurio Europos regiono specifik Konrádas atsigr flia Habsburg imperij , kuri sudar vienuolika taut . Li dna vengr

⁸⁷ Ibid, 494.

⁸⁸ Ibid, 497.

⁸⁹ Ibid, 502.

⁹⁰ Ibid, 507.

⁹¹ Konrad, *The Melancholy of Rebirth*, 48.

intelektualo asmenin ir jo tautos patirtis jo neskatina kurti utopini regiono ateities vizij . Jis atsigr fia praeit ó tai, k mano esant Vidurio Europos šaukso amfliumiõ. Austrijos-Vengrijos imperija, gars jusi savo kult rine ir lingvistine vairove, yra Konrádo m stymo apie Vidurio Europ pagrindas.

Austrijos-Vengrijos imperij iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos Konrádas yra link s tapatinti su Vidurio Europos apskritai. Vengr autoriui, pana-iai kaip Mišzui LDK atveju, Austrijos-Vengrijos imperija tampa Girardet apra-ytu ir i-analizuotu šaukso amfliausõ mitu. Garsusis Austrijos-Vengrijos 1867- j kompromisas jo suvokiamas kaip praesityje gl dinti ateities siekiamyb . ⁹² Š istorinis vykis ypatingas tuo, kad tapo prie-taraujan i interes suderinimo simboliu. Nors -is kompromisas galutinai nepatenkino nei vienos tautos, tai tampa Konrádo siekiamybe.⁹² Ie-kodamas sprendimo trims esmin ms Vidurio Europie io problemoms ó periferijos kompleksui, nuolatinei sien kaitai ir nuolat kintan iam regiono tapatumui ó vengr autorius pirmenyb teikia Austrijos-Vengrijos tradicijai, tiksliau, pirmenyb teikia savo paties sukurtam, idealizuotam -ios imperijos Aukso amfliui.

Pirmenyb teikdamas kult riniam regiono klest jimui, Konrádas ufmir-ta politines Austrijos-Vengrijos realijas. Dualistin monarchija, kuri sudar vokie i , ek , slovak , lenk , ukrainie i , serbo-kroat , slov n , rumun , ital ir vengr tautos, nebuvo vien tik tolerancijos ir tarpusavio supratimu grindffiamas daugiatautis politinis darinys. XIX amfliuje -i imperija, kaip ir Rusija, buvo vadinama štaut kal jimuõ. Austrijos-Vengrijos imperijos valdymas buvo grindffiamas nedemokrati-ku ir neliberaliu etnini maflum valdymu, kuris pagr stai gali b ti apib dintas kaip priespauda. Savo politine strukt ra, dualistin monarchija dar XX a. pradffioje buvo viduramfli dinastinio absoliutizmo reliktas.⁹³ Konrádas teigus idealizuodamas kult rin ir intelektualin imperijos gyvenim , ypa suklest jus amfli sand roje, ta iau ufmir-ta, kad politiniu poffli riu -i imperija buvo vadinama štaut kal jimu.õ Jo poffli ris Austrijos-Vengrijos imperij rodo, kad kult rinis ir visuomeninis gyvenimas jam svarbiau nei politika. Tod l nenuostabu, kad bene pagrindin autoriaus politin s minties knyga vadinasi šAntipolitikaõ.

⁹² Ibid, 104.

⁹³ Ersoy, 347.

Antipolitika kaip Vidurio Europos tapatumo dalis

Filosofas Hannah Arendt rodė, špolis graikams, kaip *res publica* rom nams, pirmiausia garantavo atsvarprie-individualaus gyvenimo tu-tum ó tai buvo erdv , apsaugota nuo -ios tu-tumos ir palikta s lygi-kam mirting j pastovumui, o gal ir nemirtingumui.⁹⁴ Graik filosofai man , kad laisv yra b tina b tent politikos srityje ó j ga ar prievarta tampa valdfios monopolio i-rai-ka.⁹⁵ Moderniaisiais laikais politika veikia suvokiama kaip visuomen s apsaugojimas. B tent visuomen s laisv yra tai, kas skatina apriboti politin valdfi .⁹⁶ Arendt mintis taikliai apib dina Vidurio Europos intelektual id jas. M s nagrin jami autoriai link sureik-minti kult ros svarb ir kritikuoja Vidurio Europos likim nulemian i politik ó dafniausiai i-orin , taigi didffi j gali nulemt . Kunderos ir Mišszo atveju daroma skirtis tarp politikos ir kult ros. Tye autoriai link atsiriboti nuo politikos, kuri tampa nebe Arendt nusakyta nat ralia, fimogaus prigimties nulemta erdve, ta iau tragi-ko Vidurio Europos likimo prieflastimi. Intelektualams b dingas paradoksalus m stymo b das ó jie apeliuoja moral s principais grindffiam politik , ta iau tuo pa iu atsisako susisaistymo su ja. Konradas dr siausiai nevengia atvir nuorod politik . Prie-i-kumas tam, k jis adina militaristine politika, TAltojo karo metais buvo jo m stymo pagrindas.

Konrado rodė, šVidurio Europa -iandien egzistuoja kaip kult rin -politin antihipotez . Buvimas Vidurio Europie iu yra veikia pasaul ffi ra (vok. *Weltanschauung*), o ne pilietyb ó⁹⁷ (vok. *Staatsangehörigkeit*). Vidurio Europos id ja yra ne tik pasiprie-inimas Jaltos konferencijos nuostatoms. Tai pasaul ffi ra, kvestionuojanti dabaeftines Vakar pasaulio vertybes.⁹⁸ Konrad galima apib dinti kaip proeuropieti-k ir vizijas kuriant m stytoj .

⁹⁴ Hannah Arendt, fimogaus b kl , Vilnius: Margi ra-tai, 2005, 58.

⁹⁵ Ibid, 35.

⁹⁶ Ibid, 35.

⁹⁷ George Konrad, šMein Traum von Europa.ó <http://www.europa.clio-online.de/site/lang__en/ItemID__321/mid__11373/40208215/default.aspx> [fi r ta 2015 01 10].

⁹⁸ Timothy Garton Ash, *The uses of adversity: essays on the Fate of Central Europe*, New York: Random house, 1989, 170.

Didelio populiarumo susilaukį jo darbas „Antipolitika“. TM darbą galima vadinoti kaip siekiant nustatyti gaires Vidurio Europos demokratijai. Vakarų Europos atveju tai gilesnė integracija, europietiško idealo stiprinimas, siekis pašalinti totalitarizmo apraizkas. Vidurio Europos atveju viskas yra kur kas sudėtingiau. Konradas atsakymais Vidurio Europos problemas siūlo iekoti ne aukštojoje politikoje ar diplomatinėje intrigose, o antipolitikoje.⁹⁹ Galima išskirti du antipolitikos idėjus pavidalus. Pirmasis, nuosaikesnis, remiasi pofli riu, kad disidentai turėtų atsitraukti nuo dalyvavimo valstybės politikoje, bet gali siekti nepolitinis priemonėmis paveikti valstybės politiką. Antrasis pavidalas pasiflymi tuo, kad netgi vengiama siekti pokyčių i valstybę. Kitaip tariant, atsisakoma bet kokios politikavimo formos. Remiantis šiuo antipolitikos idėjus pavidalu, atsisakoma vis politikavimo formų. Konradas tikslas, o puoselėti moralines normas ir bendruomenės idealus.¹⁰⁰

Alano Renwicko teigimu, Konradas, panašiai kaip ir Vaclavas Havelas, puoselėja antrojo pavidalo antipolitikos idėją, o grindfiam pilietinis visuomenės idealais.¹⁰¹ Nors Renwickas pripaflsta, kad tiek Havelo, tiek Konrado mintyje galima ufluo opti tam tikrus šinstitucionalizacijos kriterijus, galima nesutikti su disidentų idėjus apibendrinančiu autoriumi dėl to, kad Konradas vengia politikavimo. Konradas ne tik prisideda prie pilietinis visuomenės idealų stiprinimo, pateikdamas tam tikras praktinis veiklos gaires, bet ir atvirai pripaflsta ir teigia savo politines pafli rias. Konrado flodfliaisi, škodl a–esu liberalas? Nes esu skeptiškas dėl visko, kas susiję su flmogaus bendruomeniniu bviu [...] Man nėra joki institucijų, asmenų ar koncepcijų kurios būtų –ventos ar vir–kritikos ribos.¹⁰² Konradas bando brflti tam tikrus politinius regiono konturus. Vengrų intelektualo idėjus paremtos ne tik pilietinis visuomenės sklaida, bet ir siekiu matyti konkretų politinį rezultatą.

Antipolitikos tikslas, o atsargiai flvelgti politiką. Konrado teigimu, politinis priemonėmis negalima ki–tis pilietinis visuomenės gyvenimui. TM autoriaus pofli r vis pirma lemia nepasitikėjimas flmogaus prigimtimi. Konrado flodfliais, šbaiminuosi Trečiojo pasaulinio karo,

⁹⁹ Barbara J. Falk, *The Dilemmas of Dissidence in East-Central Europe and Philosopher Kings*, Budapest: Central European University Press, 2003, 301.

¹⁰⁰ Alan Renwick, „Anti-political or just anti-communist? Varieties of dissidence in East Central-Central Europe and their implications for the development of political society.“ *East European Politics and Societies*, 20 (2), 290.

¹⁰¹ *Ibid*, 290.

¹⁰² Vladimir Tismaneanu (sud.), *The Revolutions of 1989*, Routledge, 130.

mat, mano sitikinimu, kiekviename politike gl di Hitlerio tipo demonasō.¹⁰³ Konrádo antipolitikos id ja grindfiama prielaida, kad politika neturi b ti suvokiama kaip dominuojan ios ideologijos ar valdan iojo elito tarnait . Politika, bent jau Vidurio Europoje, suvokiama kaip amorali, prievarta grindfiama ir makiaveli-ka fmoni bendro gyvenimo forma. B tent -i politikos prieiga, Vidurio Europos nelaimei, tapdavo regiono politikos pagrindu.

Vengr ra-ytojas s km s recept ie-ko ne auk-tojoje politikoje, bet jo vadinamoje šmikro politikojeō, visuomen je ar, kalbant Konrádo terminais, antipolitikoje.¹⁰⁴ Tiesa, autoriaus k ryb ver iau traktuoti kaip intelektualams skirt id j visum .¹⁰⁵ Konrádo k ryboje neap iuopsime, pavyzdffiui, Masaryko politiniam Vidurio Europos projektui b ding ai-ki politini ir geopolitini nuostat .¹⁰⁶ Konradas nuo politikos traukiasi kult rinius ir istorinius apm stymus. Jis nenori pasi lyti politin s regiono sampratos. Liberali demokratij Konrádas suvokia kaip antitez kariniais principais grindffiamai visuomenei. Antipolitika svarbi tuo, kad gali tapti prie-nuodffiu *Realpolitik* politikos prieigai, kuri istori-kai dominavo Vidurio europos regione. B tent *Realpolitik* yra autoriaus politikos sampratos naratyvu. Arendt nusakytas antikos politikos b vis, grindffiamas nat raliais, fmgiaus polinkio socialum saitais, Konrádo k ryboje atitinka bismarki-k j *Realpolitik* prieig . Jo nuomone, makiaveli-ka, moral s norm nepaisanti politika yra pagrindin Vidurio Europos nes kmi prieflastis. Konrádas, kaip ir Mišzas Vidurio Europ suvokia kaip svetim politini gali flaidim aik-tel . Antipolitika yra kertin id ja, galinti tapti atsaku nuolatin ms prievartin ms politin ms permainoms ir sien perbraiflymams. Antipolitika grindfiama prielaida, kad politika neturi b ti elito ar dominuojan ios ideologijos, kaip tai apra- Miloszas, tarnaitė. D l -ios prieflasties Konrádas link s skepti-kai fli r ti Vakarus. Vidurio Europa turi potencial tapti regionu, kuriame teritorialumo principas gaut nauj pavidal . Konrádas, kaip ir kiti du nagrin jami Vidurio Europos id j puosel j intelektualai, atsigr flia Vidurio Europ i-davus Vakar sprendim ó Jaltos konferencij . Vidurio ir Ryt Europa Vakar buvo atiduota *Rytų*

¹⁰³ Simon Dalby, Paul Routledge, Gearóid Ó Tuathail, London and New York, The Geopolitics Reader, 2003: George Konrad, ōAntipolitics: A Moral Forceō, from *Antipolitics* (1984), 283-285.

¹⁰⁴ George Konrad, *Antipolitics*, New York: Jovanovich, 1984, 92.

¹⁰⁵ Ibid, 184.

¹⁰⁶ Ibid, 185.

takos sferon. Tų didžioji Vakar valstybi i-davyst yra dar viena nepasitik jimo politika prieflastis.

Konrádo liberalizmo samprata sietina su jo asmeniniais i-gyvenimais ó ftyd kilm s autorius buvo vienintelis i-klas s draug , kuriam pavyko i-vengti Auschwitzo pragaro. Konrádas priklauso intelektualams, nededantiems lygyb s ftenklo tarp nacizmo ir komunizmo. Autoriaus teigimu, škomunizmas, skirtingai negu fa-izmas, niekada neketino man s nufludyti; siek mane padaryt lojaliu ideologijos nariu. Niekada nepamir-iu -ios skirtumo.ó¹⁰⁷ Nepasitik jimas etnininiu nacionalizmu ir politika yra pagrindiniai -io autoriaus m stymo apie Vidurio Europ principai. Konrádo antipolitika yra kritikos rankis. Tųo autoriaus antipolitikos id joje sunku ap iuoti politin s santvarkos ufluomazgas. Antipolitika yra pasiprie-inimo koncepcija, siekianti apsaugoti Vidurio Europos tautas nuo didffi j pasaulio galybi politikos.

Konrádas negali paai-kinti, kod l Vidurio Europos regione, po Antrojo pasaulinio karo praradusiame dvi i-skirtin s svarbos maflumas ó ftydus ir vokie us ó nacionalizmas daugeliui pilie i yra labiau svarbus, negu jo nusakyti Europos idealai. Tai galima traktuoti kaip Vidurio Europos paradoks ó nacionalizmas regione turi ry-k pagrind , nepaisant jo nuolatin s kritikos. Konrádo puosel jama pro-Europieti-ka vizija yra suprantama ó pra jusio amfliaus devintajame de-ímtmetyje i-sipl tojusi diskusija apie regiono tapatum d mes telk vis pirma pilietin visuomen . Politinis liberalizmas anuomet buvo suvokiamas kaip siekiamyb . Tųo idealo pamatin princip galima vardinti taip: visuomen turi kontroliuoti valstyb , o ne atvirk-iai.¹⁰⁸ Konrádas, i-gars j s vis pirma kaip Vakarams, o ne vengrams ar kitoms regiono tautoms regiono id j puosel j s ra-ytojas, Vidurio Europ fivelgia i-romantin s perspektyvos. Tai daugiau romantizmo, o ne politinio realizmo k rinys.

¹⁰⁷ George Konrad, *The Melancholy of Rebirth*, 48.

¹⁰⁸ Lonnie R. Johnson, *Central Europe: Enemies, Neighbors, Friends*, Oxford: Oxford University Press, 1996, 268.

Konrádas ir politinis romantizmas

Konrádo politinis mąstymas pasižymi politinio romantizmo bruožais. Vengr intelektualas atvirai pripažįsta, kad jo samprotavimai apie Vidurio Europą gali būti traktuojami kaip tik šena romantinė istorija.¹⁰⁹ Jis pasitelkia emocionalią retoriką tokiame argumente gausu leidinyje „Cross Currents“ pasirodžiusiame straipsnyje „Is the Dream of Central Europe Still Alive?“. Galima pateikti keletą retorikos pavyzdžių: „šalies Europos europeizacija vyks paskui Vidurio Europos vidurioeuropizaciją (Central Europeanization of Central Europe)“¹¹⁰ [...] „būti vidurio europiejiu reikšminga būti mažuma, būti mažumoje reikšminga būti vidurio europiejiu.“ Anksčiau pripažįstamas, kad Vidurio Europos idėja yra šrevoliucinė, vėliau jis romantiškai tvirtina, kad tai konservatyvi idėja.

Konrádo kūryba politinėmis temomis pasižymi ir daugeliu kitais romantikams būdingais bruožais: anksčiau aptartu siekiu špabgti išnėmalonios dabarties, kartais linkstant idealizuoti Austrijos-Vengrijos imperiją, kartais optimistiškai svajojant apie ateitį ir šgalimybę laikant svarbesne uflšnuobodžių realybę. Kaip pastebi istorikas Jacobas Talmonas, galimybės kategorijos sureikšminimas, nuvertinat tikrovę ir kasdienes problemas yra romantikams stymopoffymis.¹¹¹ Vengr intelektualo eseistikoje dažnai aptinkame tai, ką vokiečių filosofas Rüdigeris Safranski vadiną kaip šromantiškas nepasitenkinim normalumu¹¹². Konrádo teiginiai, kad švidurio europietis nėra kaffikas normalaus¹¹³ o yra Safranskio vardintos ir aprašytos romantinės nuostatos apraiška.

Charlesas Tayloras romantizmą apibūdina kaip ekspresyvų individualizmą, kuriam būdingas estetinės perspektyvos sureikšminimas¹¹⁴. Jam pritaria ir flymus britų idėjus istorikas Isaiah Berlinas, kalbdamas apie romantizmui būdingą nepaflabojamo individualizmo idealą¹¹⁵.

¹⁰⁹ Konrád, *Is the Dream of Central Europe still alive?*, 119-120.

¹¹⁰ Ibid, 113.

¹¹¹ Jacob Leib Talmon, *Romanticism and Revolt: Europe 1815-1848*. New York: W.W. Norton & Company, 1979, 138.

¹¹² Rüdiger Safranski, *Romanticism. A German Affair*, Evanston: Northwestern University Press, 2014, 126-130.

¹¹³ Konrád, *Is the Dream of Central Europe still alive?*, 115.

¹¹⁴ Charles Taylor, *Sources of The Self: The Making of Modern Identity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, 369-374.

¹¹⁵ Isaiah Berlin, *Vienovė ir įvairovė: žvilgsniai į idėjų istoriją*. Vilnius: Amfius, 1995, 84.

vardindamas romantizmo –altin jis teigia: š kiekvien filmogaus veikl ia fli rima kaip individualios savirai–kos form , o men ir bet koki k rybin veikl ó kaip unikalios individualyb s [...] atspaud .¹¹⁶ Tys romantizmo apib dinimas tinka Konrádo poffi riui apib dinti. TM autori dr siai galima vadinti politiniu romantiku. Vokie i teis s ir politikos filosofas Carlas Schmittas pasi l domi koncepcij , perteikian i keist romantik ir politikos ry–.

Schmittas politin romantizm teigia esant šestetine-emocineõ reakcija modern j racionalizm ¹¹⁷. Vokie i filosofas, kaip ir Tayloras, pabr fia, kad politiniams romantikams b dingas estetin s perspektyvos sureik–minimas, politin s, etin s ir netgi religin s problemos pradedamos vertinti pagal estetinius kriterijus. Schmittas politin romantizm vardina kaip šsubjektyv okazionalizm õ ó individualizm , kuris yra gr stas vis nauj prog pademonstruoti savo originalum ir k rybi–kum paie–komis. Vokie i filosofas pabr fia, kad romantizuotos id jos politikoje neturi nieko bendro su tikrove, jos t ra k rybingo individo vaizduot s k riniai. Schmitto teigimu, romantizmas nei–vengiamai veda nuostat , kad politik flvelgiama kaip veikiau romano ra–ym . Tai labai artima Konrádo santykiui su politin mis problemomis: škaip roman (novels) ra–ytojas a–labiau m gstu romantik (angl. *romance*), o ne technologijas, ir man patinka fli r ti m s valstybes kaip romanti–kas.¹¹⁸

Schmittas mano, kad romantikui politin s id jos ir problemos yra tik proga pademonstruoti savo k rybi–kum , ta iau –ias id jas net patys j autoriai nefli ri rimtai. Jiems tai yra veikiau intelektualin pasitenkinim teikianti pramoga. Sunku pasakyti, ar –i ar–i kritika gali b ti taikoma ir Konrádo politiniams ra–iniams. Vokie i filosofas dargi teigia, kad romantikai politini id j ir problem nesvarsto istoriniame, intelektiniame, teisiniame, moraliniame ar religiniame kontekste. Taikydami Schmitto kritik Konrádo atffvilgiu, galime kelti hipotez , kad kai vengr intelektualas ra–o apie Vidurio Europ , ji veikiausiai n ra suvokiama kaip geografin , politin ar istorin kategorija. Romantik domina estetinis ir emocinis Vidurio Europos id joje gl dintis potencialas, kuris veikiausiai neatitinka tikrov s.¹¹⁹ Daugelis teigt ,

¹¹⁶ Ibid, 87.

¹¹⁷ Carl Schmitt, *Politische Romantik*. Berlin: Duncker & Humblot, 1998, 65-66.

¹¹⁸ Konrád, *Is the Dream of Central Europe still alive?*, 121.

¹¹⁹ Linas Jokubaitis, šC. Schmitto politin filosofija: šPolitische Romantikõ svarba.õ Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2015, 44.

jog samprotavimus apie Vidurio Europos turizmą skaityti veikiau kaip grofinę literatūrą, o ne rimtas pastangas apmąstyti šio regiono tapatybę.

Schmittas mano, kad romantikai politinę veiklą supranta pagal meno analogiją, todėl jie mano, kad politinė tema parašytas romanas, muzikos kūrinys ar nutapytas paveikslas yra politinio aktyvumo požymis. Jei politinė veikla vyksta estetinėje sferoje, todėl ir rezultatai tegali būti estetiški, tačiau tai nėra rimta politinė praktika. Vokiečių filosofas politinius romantikus kritikuoja dėl jų politinio pasyvumo, kylančio iš estetinio ir emocinio santykio su politika. Romantikams pateiktas Schmitto priekaištai dėl pasyvumo yra neatsiejamas nuo jo nuostatos, kad romantikai savo pasyvumo tegali būti reaktyvūs, be to, jo reakcija politinius vykius apsiriboja estetikos ir emocijų sfera. Schmittas šioje Politische Romantikėje apibendrina teiginiumi, kad šis politinis romantizmas yra politinius vykius palydintis emocinis atsakas.

Polemizuojant su Schmittu, galima teigti, kad Konrado romantizmas, palikęs ryškų žymenį Vakarų skaitytojams šiandien. Verta prisiminti Vidurio Europiečių tapatumo nusakanius aspektus. Periferijos kompleksas, pasivylimintis atsilikimu nuo Vakarų ir noru juos vyti, kaip ir nuolatiniai politiniai sienų perbraižymai lemia dar vieną problemą. Nuolat kintantis regiono gyventojų tapatumas, atsirandantis kaip pirmoji dviejų problemų dalis, suponuoja, kad Vidurio Europai reikia kokių nors pastovaus. Konradas Vakarų skaitytojui negali pasiūlyti didžiulių politinių vykių, o XX amžiaus istorija patvirtina nelaimis, kuri pradžiūsių simboliu reikėtų laikyti Trianono sutartį, kurios sąlygomis po Didžiųjų karo Vengrija tapo labiausiai nukriausta, naujai susikūrusia Senojo žemumyno valstybe. Dėl šios priežasties Konradas atsigrąžia kultūrą, kurią jis mato Austrijos-Vengrijos imperijoje.

Alasdair MacIntyre'as pastebėjo, kad poetinai vaizduoti, grindžiami vaizdiniais, gali atlikti itin reikšmingą vaidmenį. Antai nepriklausomybės ar politinio reffimo atkūrimo siekis visų pirma yra grindžiamas politine vaizduote.¹²⁰ Schmittas rimtai neapsvarstęs galimybes, škad menas ir sentimentalizuotos istoriniai vykių interpretacijos gali pakeisti politikos supratimą. Politika jam atrodo visai kitos srities dalykas, kuriam netaikytini romantinio mąstymo principai.¹²¹ Konrado eseistikai pagrįstai galima laikyti sentimentalizuota istorinių vykių interpretacija.

¹²⁰ Alasdair MacIntyre, *Ethics and Politics*, Cambridge University Press, 2006, 171.

¹²¹ Linas Jokubaitis, 147.

tokia veikiausiai ir buvo autoriaus intencija. Konradas neslepia, jog Vidurio Europos idėja yra poet-istorik-politinės vaizduotės kūrinys. Jo puoselėjama Vidurio Europos idėja neatitinka tikrovės, tačiau autorius daro tak politikai, o tereikia paklausti Vakarų skaitytojo, ką jis mano apie Vidurio Europą. Atsakant – klausimui, būtinai bus paminėti visi trys darbe nagrinėti autoriai. Nepaisant to atsargaus požiūrio politikai, be to darbų – iandien sunkiai sivaizduojama regiono tapatumo samprata.

Išvados

1. Vidurio Europos idėja turėjo bent kelis skirtingus pavidalus. Pirma, –i idėja silyravo kaip vokiečių interesų sklaidos regione rankis. Friedricho Naumanno *Mittleuropa* idėja perteikia vokiečių regiono tapatumą, grindžiamą vokiečių interesų sklaida. Po Didžiojo karo, flugus Austrijos-Vengrijos imperijai, Čekoslovakijos prezidento T.G. Masaryko puoselėta Vidurio Europos koncepcija laikytina polemikos su Naumanno *Mittleuropa* idėja. Po Antrojo pasaulinio karo regionas praranda abu tapatumo pagrindus: nacistinė Vokietijos diskredituoja *Mittleuropa* idėją ir maflosios Vidurio ir Rytų Europos valstybų s praranda nepriklausomybę, patenka Sovietų Sąjungos takos sferon. Po Antrojo pasaulinio karo svarstymuose apie regiono tapatybę atsiranda idėja jinis vakuumas. Trečiaj idėja jos pavidalas sietinas su Vidurio ir Rytų Europos intelektualų diskusija apie idėjinį regiono tapatumą. silyravusi ne kaip istoriografinė, o veikiau kaip kultūrinė-politinė diskusijos dalis, –i idėja paflymėta antisovietinio kumo flyme. Vis dėlto Vidurio ir Rytų Europos intelektualai negaili kritikos ir Vakarų politikai.

2. Miłoszo, Kunderos ir Konrádo karybų vienija nepasitikėjimas didžiosiomis valstybių politika. Regiono likim nulemianie politikų autoriai link silyvoti kaip *Realpolitik* – tai yra politinė prieiga kurioje tikslai (dažnai amoralie) suprantami kaip pateisinantys priemonės. Kundera ir Miłoszas daro skirtumą tarp kultūros ir politikos. Konrádas nevengia nuorodų modernie sias politines ideologijas ó autorius atvirai prisipaflsta esantis liberalie pafli r intelektualas. Autoriaus antipolitikos idėja derinama silyvoti kaip nusilyvim devintojo dešimtmelio politinėmis realijomis. Realizmui priešpastatomas politinis romantizmas, kurio esmė – estetinieis ir emocinieis argumentais grindžiama politikos samprata. Carlo Schmitto pasiulyta politinio romantizmo koncepcija gerai apibūdina visų trijų Vidurio ir Rytų Europos idėjų puoselėjusių autorių politinėmis stysenomis. Jiems būdinga estetinė ir emocinė reakcija politiniams vykiams. Schmitto pasiulyta koncepcija padeda paaiškinti trijų Vidurio ir Rytų Europos intelektualų karybą. Polemizuojant su pačiu Schmittu, galima teigti, kad menas ir sentimentais paremtos istorinė vykių interpretacijos gali turėti didelį tak politikos supratimui. Nepaisant

itin ry-kaus polinkio politin romantizm , Mišzas, Kundera ir Konradas ry-kiai prisid jo prie diskusijos apie politin regiono tapatyb .

3. Czesławas Mišzas puosel jo LDK id ja grindfliam mit . Nuo jaunyst s jis savo m stym apie politik link s gr sti istorine LDK praeitimi. Girardet nusakytas šaukso amffiausō mitas padeda paai-kinti mitologizuot Mišzo LDK koncepcij . LDK erdv s k rimas, moderni j politini ideologij atsisakymas ir skepti-kumas progresyvistin s istorijos sampratos atffvilgiu yra pagrindiniai autoriaus m stymo apie politik akcentai. Pabr fdamas istorines Lietuvos realijas, Mišzas valstyb s tapatum link s gr sti ne kalbiniu poffi riu. Tapatinimasis su teritorija (vis pirma Vilniumi ir gimtaisiais TMteniais), tur t b ti traktuojamas kaip jo kult rin s erdv s k rimo koncepcija. Vidurio ir Ryt Europos id ja grindfliama LDK sampratai b dinga kult rine vairove. Mišzas Vidurio Europ suvokia kaip bendros kult rin s patirties puosel jim . Kult ra, o ne politika, suprantama kaip region vienijantis veiksnys, ilgainiui turintis tapti prie-nuodffiu nacionalizmui.

4. šAukso amffi ō, kaip atsvar n dienos politin ms realijoms, pateikia ir vengr intelektualas Konradas. Jo atveju, Austrijos-Vengrijos imperija yra istorinis Vidurio Europos id jos pagrindas. Puosel damas visiems trims autoriams b ding kult ros vir-enyb politikos atffvilgiu, Konradas link s ignoruoti dualistin s Austrijos ó Vengrijos monarchijos politines realijas. Jo siekis šsugr flintiō diding istorin Austrijos-Vengrijos praeit tampa idealistin s politin s vizijos a-imi. TMltojo karo metais vartoj s *Mittleeuropa* s vok , grindfliam Vokietijos lyderyst s vaidmeniu regone, po komunistinio bloko gri ties Konradas gr flo prie daugeliui vengr autori b dingos mafl j valstybi koncepcijos.

5. Vidurio Europos tapatumo diskusij savo ra-iniu prad j s Milanas Kundera pl toja policentrin regiono id jos prasm . B tent ek tautos perspektyva tampa autoriaus m stymo apie Vidurio Europos prasm a-imi. Darydamas skirt tarp politikos ir kult ros, Kundera ne visada i-laiko paties nustatytas prielaidas. Diskusija su Josifu Brodskiu rodo, kad jo nagrin jamos kult ros temos buvo tiesiogiai susietos su politini vyki interpretacijomis. Kundera Vidurio Europos id j suvokia kaip pasiprie-inimo Soviet S jungos politikai rank , o kartu su jos pagalba kritikuoja dabartin Vakar kult r . Vidurio Europ jis suvokia kaip nuo Vakar atpl -t , bet j kult r i-saugojusi Senojo flemyno dal .

Literatūros sąrašas

1. Arendt, Hannah, *Žmogaus būklė*, Vilnius: Margi ra-tai, 2005.
2. Ash, Timothy Garton, *The uses of adversity: essays on the Fate of Central Europe*, New York: Random house, 1989.
3. Baer, Brian James (sud.) *Contexts, Subtexts and Pretexts. Literary translation in Eastern Europe and Russia*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2011.
4. Baer, Josette, šImagining Membership: The conception of Europe in the Political Thought of T.G.Masaryk and Vaclav Havelš, *Studies in Eastern European thought*, Vol. 52 (3), 2000.
5. Berlin, Isaiah, *Vienovė ir įvairovė: žvilgsniai į idėjų istoriją*, Vilnius: Amfius, 1995.
6. Dalby, Paul; Gearóid Ó Tuathail, *The Geopolitics Reader* London and New York: Routledge, 2003; George Konrad, š Antipolitics: A Moral Forceš, from *Antipolitics* (1984)
7. Brodsky, Josif, šWhy Milan Kundera is wrong about Dostoevsky?š 1985
<<http://www.nytimes.com/1985/02/17/books/why-milan-kundera-is-wrong-about-dostoyevsky.html?pagewanted=all>>
8. Daujotyt , Viktorija ir Kvietkauskas, Mindaugas, *Lietuviškieji Česlovo Milošo kontekstai*, Vilnius: Lietuvi literat ros ir tautosakos institutas, 2011.
9. Davies, Norman, *Europa. Istorija*, Vilnius: Vaga, 2002.
10. Donskis, Leonidas (sud.) *Yet Another Europe After 1984, Rethinking Milan Kundera and the Idea of Central Europe*, Rodopi. 2012.
11. Ersoy, Ahmet, *Modernism: The Creation of Nation States*, Budapest: Central European University Press, 2010.
12. Falk, Barbara, J., *The Dilemmas of Dissidence in East-Central Europe and Philosopher Kings*, Budapest: Central European University Press, 2003
13. Fiutas, Aleksandras, *Maištingas Česlavo Miloszo autoportretas. Pokalbiai su Aleksandru Fiutu*. Vilnius: Alma Littera, 1997.
14. Fiut, Aleksandr kursas pavadinimu šTo Be (or Not To Be) Central European: 20th century Eastern and Central European Literatureš, 2015 met pavasario semestras.
15. Fiut, Aleksandr, *The Eternal Moment: The Poetry of Czeslaw Milosz*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1990.

16. Franaszek, Andrzej, *Miloszas. Biografija*, Vilnius: Apostrofa, 2015.
17. Girardet, Raoul, *Politiniai mitai ir mitologijos*, Vilnius: Apostrofa, 2007.
18. Hagen, Josh, šRedrawing the imagined map of Europe: the Rise and Fall of the šCenterö, *Political Geography* (22), 2003.
19. Haleckis, Oskaras, *Europos istorijos ribos ir skirstymai*, Vilnius: Margi ra-tai, 2014.
20. Vaclav Havel, šThe Czech Destiny?ö, <http://www.academia.edu/2503514/Czech_Destiny_V%C3%A1clav_Havel> [fi r ta 2015 01 10].
21. Havel, Vaclav, šPolitics and Conscience.ö www.univforum.org [fi r ta 2015 01 10].
22. Haven, Cynthia, L., *Czesław Miłosz: Conversations*, University Press of Mississippi, 2006.
23. Johnson, Lonnie R., *Central Europe: Enemies, Neighbors, Friends*, Oxford: Oxford University Press, 1996.
24. Jokubaitis, Linas šC. Schmitto politin filosofija: šPolitische Romantikö svarba.ö Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2015.
25. Judt, Tony, šThe Rediscovery of Central Europe.ö *Daedalus*, 119 (1), 1990, 23-54.
26. Konrad, George *The Melancholy of Rebirth*, San Diego: Harcourt Brace and Company, 1995.
27. Konrad, George, šIs the Dream of Central Europe still alive?ö *Cross Currents. A Yearbook of Central European, Culture*, 1986 (5).
28. Konrad, George, šMein Traum von Europa.ö <http://www.europa.clio-online.de/site/lang__en/ItemID__321/mid__11373/40208215/default.aspx> [fi r ta 2015 01 10].
29. Konrád, George, *Antipolitics*, New York: Jovanovich, 1984.
30. Kundera, Milan, šDie Weltliteratur. European novelists and modernism.ö 2007, <<http://www.newyorker.com/magazine/2007/01/08/die-weltliteratur>>.
31. Milan Kundera, šCzech Destiny.ö <http://www.academia.edu/2503513/Czech_Destiny_Milan_Kundera_> [fi r ta 2015 01 10].
32. Kundera, Milan, šThe Tragedy of Central Europe.ö *New York review of Books*, Volume 31 (7), April 26, 1984.
33. Kundera, Milan, šAn Introduction To A Variation.ö <<https://www.nytimes.com/books/98/05/17/specials/kundera-variation.html>>

34. Kuolys, Darius, šCzesławas Miłoszas ir Lietuvos Didfliosios Kunigaikštystės tradicija.õ Kn. Mindaugas Kvietkauskas (sud.), *Czesławo Miłoszo kūryba: modernioji LDK tradicijų tąsa*, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012.
35. MacIntyre, Alasdair, *Ethics and Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
36. Meyer, Henry Cord, šMitteleuropa in German Political Geography.õ *Annals of the Association of American Geographers*, 36 (3), 1946.
37. eslavas Milošas, *Gimtoji Europa*, Vilnius: Apostrofa, 2011.
38. Miłosz, Czesław, *Tėvynės ieškojimas*, Vilnius: Baltos lankos, 2011.
39. Miłosz, Czesław, šCentral European attitudes.õ *Cross Currents. A Yearbook of Central European Culture*, 5, 1986, 101-108.
40. Miłosz, Czesław *Pavergtas protas*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1995.
41. Miłosz, Czesław, *Abécédè*, Vilnius: Aidai, 2012.
42. Miłosz, Czesław, *Grižimai Lietuvon*, Vilnius: Vaga, 2014.
43. Naumann, Friedrich, *Mitteleuropa*, Berlin: Reimer, 1917.
44. Renwick, Alan, šAnti-political or just anti-communist? Varieties of dissidence in East Central-Central Europe and their implications for the development of political society.õ *East European Politics and Societies*, 20 (2).
45. Rupnik, Jacques šCentral Europe or Mitteleuropa?õ *Daedalus*, 119 (1), 1990, 249-278.
46. Safranski, Rüdiger, *Romanticism. A German Affair*. Evanston: Northwestern University Press, 2014.
47. Schmitt, Carl, *Writings on War*, Cambridge: Polity Press, 2011.
48. Schmitt, Carl, *Politische Romantik*, Berlin: Duncker & Humblot, 1998.
49. Sirutavičius, Marius, šVidurio (Rytų) Europos koncepcija Lenkijos ir Lietuvos nacionaliniuose istoriniuose naratyvuose po 1989 met.õ Kn. Egidijus Aleksandravičius (sud.), *Tautiniai naratyvai ir herojai Vidurio ir Rytų Europoje po 1989 m.*, 2015.
50. Talmon, Jacob Leib, *Romanticism and Revolt: Europe 1815-1848*, New York: W.W. Norton & Company, 1979.
51. Taylor, Charles, *Sources of The Self: The Making of Modern Identity*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
52. Tismaneanu, Vladimir (sud.), *The Revolutions of 1989*, London: Routledge, 2005.

53. Valatka, Rimvydas, *Jogailos akmuo: Lenkija*, Vilnius: Versus Aureus, 2015.
54. Volungevičius, Vytautas, *Pilies šešėlyje*, Vilnius: Lietuvos katalikų mokslo akademija, Naujasis leidinys-Aidai, 2015.
55. Wellek, René, „The Philosophical Basis of Masaryk's Political Ideals.“ *Ethics*, 55 (4), 1945, 298-304.

Summary

The Political Meaning of the Idea of Central and Eastern Europe

The work is not an attempt to answer the question 'what is Central Europe?'. The aim of this work is to find out how the best-known and most influential intellectuals of the region – Czesław Miłosz, György (George) Konrád and Milan Kundera understood the political meaning of this region and to find the main differences between their interpretations. Why is it of any importance to examine the thought of these three intellectuals? First of all, these authors come from different parts of Central Europe and their different perspectives allow us to see the understanding of the identity of the region from three unique points of view. The cultural and political traditions to which these three intellectuals belong play an important factor in their understanding of the meaning of Central Europe. Secondly, the writings of these three intellectuals have played a major role in shaping the understanding of Central Europe among the Western readers. Moreover, their writings continue to shape the political self-understanding of people who live in Central Europe.

The term Central Europe (*Mittleuropa*) came into broad usage on the initiative of the Germans. After the Congress of Vienna, the ideas of Pan-Germanic confederation began to spread in Prussia in Austro-Hungarian Empire. The advocates of this idea believed that such confederation would be the culminating point of the hegemony of German culture in the region. During the First World War, the leaders of German and Austro-Hungarian Empires thought that the victory in the war would ensure the realizations of the visions of German cultural domination in the region. In 1915 Friedrich Naumann – German political thinker and member of Reichstag published a book 'Mittleuropa', which instantly became a bestseller in Germany – more than 100000 copies of the book were sold. After the Great War a new balance of power in Europe encouraged the resistance to the Germanic vision of Central Europe in this region. The president of the newly independent of Czechoslovakia Tomáš Garrigue Masaryk put forward a new and influential vision of the region, which was based on

liberal and democratic principles. However, the infamous Munich Agreement marked the beginning of the end to Masaryk's vision of Central Europe.

After the Second World War German culture can no longer be the unifying basis of the identity of Central Europe. The conception of Central Europe which was discredited by the Nazi Germany would undergo fundamental changes. The idea of *Mitteleuropa* came into being as a product of German political culture. During the years of Cold War, especially at the time of the events of the years 1956 and 1968, the countries which were on the eastern side of the 'iron curtain' began receiving more attention from the Western world. The wish to introduce the Western readers to Central and Eastern Europe marked the beginnings of a new stage of discussions about the identity of this region.

The one theme common to the political thought of Miéksz, Kundera and Konrád is their distrust of Western politics. These intellectuals tend to equate politics with *Realpolitik*. Kundera and Miéksz make a distinction between culture and politics, they both see culture as being superior to politics. Konrád's liberal idea of antipolitics should be understood in the context of his disillusionment with the political realities of the 80's. For him political romanticism becomes the way by which political realism is opposed ó this leads him to look for aesthetic and emotional political arguments. Carl Schmitt described political romanticism as an aesthetic and emotional reaction to political events, his conception of political romanticism can help us to better understand the political works of these three famous intellectuals. However, it has to be noted, that art and sentimental reinterpretations of history can have a very big influence on the understanding of politics, something that Schmitt did not see and that is evident in the case of Miéksz, Kundera and Konrád.

The creation of the myth of the Grand Duchy of Lithuania, the rejection of modern political ideologies and skeptical stance towards progressivist view of history are the most important themes of Miéksz's political writings. Miéksz puts a lot of emphasis on Lithuanian history, but his understanding of identity is not based on language. From the very days of his youth during interwar period in Vilnius, the writer based his understanding of politics on the history of the Grand Duchy of Lithuania. His conception of Central and Eastern Europe is based on the

historical experiences of the cultural diversity of the Grand Duchy of Lithuania. Mišsz sees the idea of the region as a task of fostering the common cultural experiences of Central and Eastern Europe. He sees culture as a unifying element in the region, which can become an antidote to the dangers of nationalism, which is the divisive element in the region.

Konrád's disillusionment with contemporary political reality leads him back into the past, into the "golden age". For him Austro-Hungarian Empire becomes an equivalent of Central Europe. Konrád (just like Kundera and Mišsz) holds the view of the primacy of culture over politics. This leads him to disregard the political realities of Austro-Hungarian Empire, which he tends to idealize and romanticize. The aim to "bring back" the wonderful past of this idealized Empire becomes the axis of his idealistic perspective on politics and history. During the years of Cold War Konrád used the term *Mitteleuropa*, which is historically connected with the idea of German hegemony in the region. After the collapse of Soviet bloc, he began to see the region through the perspective of the so-called small nations.

Even before the article "The Tragedy of Central Europe" which marked the beginning of intense discussions about the identity of Central and Eastern Europe, Kundera was developing his vision of the fate of small nations. The fate of the small nations of Central Europe is determined by their unfavorable geopolitical situation - the nations in the region always oscillate between political subjugation and autonomy. In Kundera's interpretation the big political powers, especially Russia are seen in contradistinction to Central Europe. Big political powers see Central Europe not as a free political subject composed of many different nations, but as a political object which can be manipulated. Kundera's discussion with Brodsky shows that the divide between politics and culture, which is very important to the Czech writer in reality is almost unachievable.